

ههستا نه ته و ايه تي: ره هه نند و نيشانندان، فهره ننگا گوتنين مه زنان يا (ريكيش ناميدي) وهك نمونه

مردان رفعت ابوزيد، و هيرش تاهر نوري و جاسم محمد علي

پشكا زمانى كوردى، كوليژا پهروهردا بنيات، زانكوييا دهوك، ههريما كوردستانى - عيراق

((ميژوويا وهگرنا فهكولينى: 4 ته باخى، 2022، ميژوويا رهامه نديا به لافكرنى: 28 نه يولوى، 2022))

پوخته

گوتنين مه زنان په نند و ناموژگارين باب و كالانه د زوره يا بوارين زيانيدا دهينه بكارهينان، بووينه جهى شانازين و سهربلندي بؤ گه لى خو. ژبلى په نند و سهربوران، روله كى گرنك دگيرن ژبو بهيزكرنا ههستا نه ته و ايه تي و پاراستنا زمانى نه ته وهى.

فهكولين ل ژير ناقونيشاننى (ههستا نه ته و ايه تي: ره هه نند و نيشانندان، فهره ننگا گوتنين مه زنان يا (ريكيش ناميدي) وهك نمونه) هاتيه هه لېزارتن و ل دويڤ ريبازا وهسفى شيكارى هاتيه نه نجامدان و بؤ گه هشتنا نه نجامان، په نا بريه بهر شيوازي نامارى. نارمانجا سهره كى ژ فهكولينى، نه وه كو دياربكهت گوتنين مه زنان ژ به لافكرنا ههستى نه ته و ايه تي د قالا نين و ل دويڤ چهنده ندهكان كاردكهن. فهكولين ل سهر دوو پشكان هاتيه پارقه كرن. پشكا ئيكى ل دؤر ههستى نه ته و ايه تيه ب گشتى و پشكا دووى پراكتيكرنا ره هه ندين ههستا نه ته و ايه تي دناف فهره ننگا گوتنين مه زنان يا (ريكيش ناميدي) دايه.

په يقين سهره كى: گوتنين مه زنان، ههستا نه ته و ايه تي، ناسناف و پله و پايه، ناقهينانا وهلات و نشتيمانى، ناماژهدان ب ئيگرتن.

پيشه كى

فؤلكلورى كوردى، نه گه ره كى سهره كى يى مانا زمانى كورديه، و نه م دزانيين زمانى كوردى ژى پيناسا مانا كوردان وهكو نه ته وه دكهت، لى ژبلى بهرده و امييا نه وان د زيانيدا، نه ف فؤلكلوره بوويه نه گه رى په يدا بوونا ههستا نه ته وهى دناف ملله تى كورد دا، نه فجا د نه فى فهكولينيدا ب تنى جوره كى فؤلكلورى مه يى هه لېزارتنى بؤ دياركرنا ههستا نه ته وهى و فؤلكلورى كوردى، نه وژى گوتنين مه زنانه.

نارمانجا فهكولينى:

نارمانج ژ فهكولينى، ناشكه راكرنا هه بوونا ههستا نه ته وهى د گوتنين مه زناندا.

گرنگيا فهكولينى:

گه له ك گرنكه بهيته دياركرن، گوتنين مه زنان ژبلى نه وى چهندي كو شيره تين جفاكى ناراسته دكهت، د هه مان دهمدا هه لگرا به لافكرنا ههسياريا ههستا نه ته وهى ژى.

ميتودا فهكولينى:

وهسفى _ شيكارى _ ناماره ييه. ژبو دياركرنا نه نجامان، په نا هاتيه برن بؤ شيوازي نامارى.

كه رهستى فهكولينى:

بريتيه ژ هه لېزارتنه نمونان ژ فهره ننگا گوتنين مه زنان يا ريكيش ناميدي.

پرسيارين فهكولينى:

فهكولين هه ولدهت به رسقا نه فان خالان بدهت:

پشکا ئیکى

1- دەروازىەك بۆ گۆتنيىن مەزنان و

پەيدا بوونا ھەستا نەتە ھەيى

گۆتنيىن مەزنان، ھەروەكى يا ديار واتايا سەرھەكيا ئاخقتن و شىوازي ژيانا باب و كالانە، ژ بەرکو گۆتنيىن باب و كالان تىشتەكى گەلەك بلند و گرانبھانە و ژ بەر ئەقى ژى ھزرکرنە مللەتى ژ گۆتن و سەرھاتيين وانرا چىبوونە، وانا د ھەر بوارەكى ژيانيدا ديژن و بکار دەھين.

1_1 گۆتنيىن مەزنان :

ئەف بەشى ئەدەبىي فۆلكلورى، بەشەكى ھەرە گرنگە دناف جفاكى مروفاپەتيدا، چونكى ژ لايى روخساريفە، چەند پەيقەكىن كورتن، بەلى ژ لايى ناھەروكىفە ژ واتا و دەلالەتەن فەلسەفى دىپن. گۆتنيىن مەزنان ھەلگريىن ھژمارەكا جۇرا و جۇرن ژ بابەتەن جىواز د ناف جفاكيدا بۆ نمونە ((دناھەرۇكا خۇدا ھەلگرا ويىن رەوانبىژىبە و ب واتەيەكا قەشارتى دەھيتە دەربىرەن)) (ابوزيد، 2021: 162). ب شىوہەكى گشتى گۆتنيىن مەزنان كەرەستەيەكى پر بھا و مفادارە بۆ زانينا ئاستى رەوشەنبىريا باب و كالين مە، چونكى ھەروەكى ل سەرى ئامازە پيھاتىيەكەن، ئەقە ژى دىبىتە بەلگە ل سەر كەفتاتى و سەربۇرا مللەتان ل گەل ژيانى ب گشتى ((بۆيە (پەند) لەنپو ئەو كومەلگايانەدا رەگيىكى دوور و دريژى ميژوويى داکوتاوہ و زۇركاتيش بۆتە سەنگى مەحەك، جا پەنديش كە بە بەشىكى گرنگى فۆلكلورى كوردەوارى دەناسرپت دەتوانين بليين زۆربەى كات دەبىتە رپرەوى عەقل و بەشىوہەيك رەھاش پيادە دەكرپت، ئەمەش وەك پاشماوہەيكى فۆلكلورى لە نەوہەيك بۆ نەوہەيكى تر دەگورپت و پەيرەو دەكرپت)) (كەريم، 2019: 109). ھەر مللەتەكى ھەبىت شانازيى ب كەلتوور و ميژوويا خۇ دەت، نەخاسمە گۆتنيىن مەزنان، چونكى د دەربىرەكا

1. ل سەر چ رەھەند ھەستا نەتە واپەتى د ناف فەرھەنگا گۆتنيىن مەزنان يا ريكيش ئامپدى بەرجەستە بوويە؟
 2. ريزا سەدى يا ھەر ئيك ژ رەھەندين پەيداكرنا ھەستا نەتە واپەتى د فەرھەنگا نافبريدا ب چ رەنگە؟
 3. كيژ رەھەند ب پترترين ريزە ھاتىيە بكارھينان و كيژ ب كيمترين ريزە؟ بۆچى؟
- پەيكەرى قەكۆليني:

ئەف قەكۆليني ژ دوو پشكان پيكدەھيت:

پشکا ئیکى: تيؤرييە ل سەر ئەقان خالان ھاتىيە پارفەكرن. دەروازىەك بۆ گۆتنيىن مەزنان و پەيدا بوونا ھەستا نەتە واپەتى ھاتىيە داربژتن، ئەوژى پيكدەھين ژ چەند سەرەبابەتان مينا: (گۆتنيىن مەزنان، سەرھلانا ھەستا نەتە واپەتى، نەتە وە و نەتە واپەتى ژ لايى زمانى – زاراقىفە، ھەروەسا بەحس ل سەرھلانا ھەستا نەتە واپەتى ب گشتى و ل دەف كوردان ب تاييەتى ھاتىيەكەن، زمانى كوردى و ھەستا نەتە واپەتى، ھەروەسا رۆلى گۆتنيىن مەزنان د بلندكرنا ھەستا نەتە واپەتى ل لايى كوردان خالا دوماھىكيبە ژ ئەقى پشكى).

پشکا دووى: ژ رەھەندين ھەستا نەتە واپەتى دناف فەرھەنگا گۆتنيىن مەزنان يا (ريكيش ئامپدى) دا مينا: ((ناھينانا ناسناف و پلە و پايان، ناھينانا وەلات و نشتىمانى، ناھينانا مللەت و نەتە واپەتى، قەگەران بۆ ميژوويى، وورژاندنا ھەست و سوزان، بەھادان ب كەسان، كيمكرنا بەھايى، ئامازەدان ب ئيكگرتنى (تفاق)، ئامازەدان ب نەئيكگرتنى "بى تفاق") پيكدەھيت.

هه بوونا مروفاانقه د قى بياقيدا (هانز كوهن Hans kohn) ديپزيت: ((ميژوو ب دريژيا چاخين خوڤه هه ستا نه ته وايه تي تيڊا دهپته ديتن كو ژ ده ستگرنتا ب هيزا خهلكى و ب داب و نه ريتين وي دهسته هلاتا هه ريمهكا دياركرى هه بوويه نيشان ددهت)) (عهلى، 2013: 35). ميژو نفيسى نه رويجى يى ب ناف و دهنگ (هيلدان كوٽ Haldan koht) (وهسا دبينيٽ كو سه ره تايا ناسيوناليزمى ل فره نسا و ئنگلته را و دانيمارك و ئەلمانيا و ئيتاليا بو سه دى دوازدي زايى قه دهگه ريت) (ه. ژ. ه. ل). هه روه سا هندهك نفيسه ر ده ستپيكا سه ره لانا هه ستا نه ته وايه تي دزفريه قه بو (سه رده مى رينيسانسى ل دوماهيا سه ده پين ناقه راست و وان گورانكارين ل نه وروپا رويداين ل سه دى يازدي، ژگرنگرين ده ستكه فتنين رينيسانسى، ب هيزبوونا هوشياريا نه ته ودي بوو ل ولاتاتين نه وروپا، كو نه قه ژى بو نه گه رى ده ركه قتنا چه ندين ولاتين نه ته ودي) (حوسپن، 2014: 8).

1-2-1 نه ته وه و نه ته وايه تي ژلايى زمانيقه:

نه گه ر نه م ته ماشه بكه ين (زاراڤى ناسيوناليزم ژلايى زمانيقه وه رگيرانا په يقا (Nationalism) يا ئينگليزيه، كو ژ په يقا (Nation) نه ته وه هاتينه وه رگرتن. واتايا ره سن يا په يقا (نه ته وه) گروهه كى ره گه زيه، كو د هه ريمهكا دياركريدا ژدايك بوينه. هژماره كا فه كوله رين فره نسى وه سا هزر دكر نه وين بى به ش ژ پيكه ينانا دهوله تا سه ربه خويا خو دقبت بيژنى (ناسيوناليتته - Nationalite) نه وين خودان دهوله تاخويا سه ربه خو بن ديژنى (Nation) نه ته وه (عهلى، 2013: 15). هه رچاوا بيت په يوه نديه كا موكم دناقبه را نه ته وه و نه ته وايه تيڊا هه يه (سه ره راي بيروبوچوونين جياواز ده رباره ي واتايا زمانه قانييا هه ريك ژ زاراڤين (Nationality, Ntion Nationalism)، د زمانين بيانيدا، هه روه سا دزمانى عه ره بيدا په يقين (الامه، القوميه، القوم...) ب واتاين جياواز بكارده ينن. كورد ژى زاراڤى (ناسيوناليزم)

كورت و پوخندا په رده ي ل سه ر سه ربور و ژيانا ملله تان قه ددهت، له ورا كورد پتر ژ هه رمله ته كى ديتر يى گرپدايى گوتين خو يين مه زاناه.

1-2 سه ره لانا هه ستا نه ته وه يى:

هه له بت سه ره لانا هه ستا نه ته وايه تي ل دهف نه ته وه يه كى بو نه ته وه يه كى ديتر يا جياوازه، ده ستپيكرنا هه ستا نه ته وايه ني ل دويف قوناغين پيشكه فتنه هزا مروفايه تي د چه ندين قوناغاندا بوريه، تاكو گه هشتيه قى سه رده مى (ل دويف بوچوونيت هه مى بسپورو شاهه زايين قى بوارى د سه ده يين (18-19) دنفيسينين هيگل و نيٽچه به رى هنگى ژى روسو و شوره شا فره نسى، بانگه وازيا سه ربه خويا نه وروپا ب تايهت يونان و سربيا ژ دهوله تا عوسمانى، ده رباره ي نه خلاقى نه ته وه يى ئيكه م جار (تايكوفيلى) په رتووكا ب ناقى (الديموقراگيه فى أمريكا) ل سالا 1835 پاشى (نه رنست باركه ر) په رتوكا (الاخلاق القوميه) نفيسى، تيڊا جياوازيا ره وشتى زقرانده قه بو جياوازيا نه ته وه يان، بزاقين ديتر كو ژ هزرى به ره ف كه توارى بريكه قتبوون وهك: ل ئەلمانيا ژ هيگل بو بسمارك تا نازيان، ل فره نسا ژى: ژ روسوى بو ناپليونى و شوفينيه تى، ل ئنگلته را: گليدستون تا ئيمپرياليزمى، ل ئيتاليا ژى گاريبالدى - مزينى تا فاشيان... ب نه قى شيوه ي ئيسپانيا و هه مى جيهان فه گرت) (عه بدولخالق، 2014: 460). هه روه سا بو خورت بوون و وه رارا هه ستا نه ته وايه تي سن دوخ و مه به ستين سه ره كى هه بوون، (ئيكه م رزگار بوون ل ژيرده ستى داگيركه ران، دووه م ئيگرتنا پارچه پارچه يا نشتيمانه كى، سن يه م داگيركارى) (عه بدولا، 2010: 31).

ده رباره ي ده ستپيكا ده ركه قتنا هه ستا نه ته وايه تي (ناسيوناليزم) بيروبوچوونين جياواز هه نه ژماره يه كا نفيسه ران وه سا دبينن كو هه ستا نه ته وايه تي ديارده يه كا سروه شتويه، يا گرپدايه ب

وان سیفەتان ژێ ژ خو دویربکەت یێن پەیوهندی ب ناسیونالیزمیڤە نەبیت)) (ه. ژ. ه. ل). هەرۆهسا (عەبدولرەحمان بەزاز وەسا دبیت کو (جورە لیتیکچون و تیکەلکرنەک ل ناف ڤان دوو زاراڤاندا (قومیه Nationalism) و (تابعیه أو جنسیه Nationality)) هەیه (ه. ژ. ه. ل). بەزاز دبیت: ((ئەوێن سەرب ناسیونالیزمیڤە ئینتیمایەکا عەقیدەییە بۆ دیاردەکی، لئ سەرب رەگەزیڤە، یان زفرین بۆ رەگەزی ب تئ ئینتیمایەکا یاسایی (ه. ژ. 16). هەرۆهسا دەربارە ییناسا (نەتەو) دکتور (ستار شنکو) دبیت: ((نەتەو ئەو کومەلە خەلکانەن کە بە درێژایی میژوو دروست بوون و جیگیربوون، بنەماکانی نەتەو هەش زمان و خاک و ئابوری هاوبەش و ژبانی سایکولوژی هاوبەش (هەن)) (عەبدولا، 2010: 31).

3-2-1 سەرهلانا هەستا نەتەویی ل دەڤ کوردان:

مللەتێ کورد ئیکە ژ کەڤتترین مللەتین کو ل روژهلانا ناڤین دژین. (هەرۆهسا میژوویا هەبوونا کوردان بۆ چەند هەزار سال بەری زاینی ڤەدگەریت. جەن کوردان کو دبیتێ کوردستان کەڤتترین جەه ل سەر ئاستی جەانی و روژهلانا ناڤین کۆ مروف لئ ژباین. هەر دکەڤندا کورد خۆدان دەولەت و میرنشین بووینە (قاسملو، 2008: 48). ئەڤ چەندە ب شپۆهەبەکی زانستی ژلای دیروکناسانڤە هاتییه ئیکلاکرن. (ناڤی وەلاتی کوردان کوردستان بۆ ئیکەم جار دیروکیدا بکارهاتی دزفریتەڤە بۆ (میژو نقیس و شارناسی فارس (حەمدولای مستەوفی قەزوینی) دپەرتوکا خویا ب ناڤی (نزهه القلوب) دا ناڤی کوردستانی بۆ وەلاتی کوردان بکار هینایە، لئ هەندەک میژوو زانین دی بکارهینانا ناڤی کوردستانی بۆ دەمەکی کەڤتتر دزفرین بۆ سەدی سێزدی. دیسان گەروکی ئیتالی (مارکو پولو) د گەشتین خودا بۆ وەلاتی کوردان ناڤی کوردستانی

بەرامبەر (Nationalism) و (نەتەو) بەرامبەر (Nation) (بکاردهینن) (عەلی، 2013: 17). دەربارە ی پەیڤا نەتەو د زمانی کوردیدا ل دویڤ بۆچوونا مەسعود عەبدولخالق دبیت ب زفریتەڤە بو ڤی هزری ((لە کوردیشدا وا پیدەچی نەتەو ل (نەوێ - تە)ی بادینی هاتبیت، چونکی ل دیڤ ڤی گروڤە ی کە جارن بە هوی نزیکیان لە مەلبەندی خەلافەت فەرەهنگی ئەوان زالتربوو بەسەر سورانی، ئیتەرگەشە ی ئەو زاراوہ لە نەتەو وە بۆ نەتەوایەتی)) (عەبدولخالق، 2015: 455). بیگومان نەتەو و نەتەوایەتی ژیکجودانە ((نەتەو ئینتیمایەکی کومەلایەتی سروشتیە، بەلام نەتەوایەتی دەبیتە ئینتیمایەکی کومەلایەتی و سیاسی)) (ه. ژ: 454).

2-2-1 ژلای زاراڤیڤە:

پیناسە یێن جورب جور بۆ هەردوو پەیقین نەتەو و نەتەوایەتی هاتینە کرن. هەرزانایەکی ل دویڤ بیرو بۆچوونین خو شروڤە و راقە کرن بۆ ڤان هەردوو پەیقان کرینە، لئ ب شپۆهەبەکی گشتی چ پیناسە یێن گشتگیر بۆ ڤان پەیقان دەستنیشان نەکرینە. هەرۆهسا داکو پتر د تیگەهێ نەتەو و نەتەوایەتی بگەهین یا فەرە ئامازێ بدەینە هەندەک پیناسە یێن بسپورین ڤی بواری، ج. ا. هوبسون J.a.hobson د پەرتووکا (ئیمپریالیزم: تووژینەو و imperialism Astudy) دا دبیت: ((نەروونی و زەحمەت بوونا پیناسە یەکا هویر بۆ هەمی تیگەه و باوەریین نوی، کودیمایا وان ب (یزم - ism) ب دوماهی بھین، ب تایبەت ناسیونالیزمی، هەیه)) (عەلی، 2013: 14). دیسان نقیسەرەکی دی ب ناڤی (بوید شیفەر - Boyd C. shafer) دبیت: ((زەحمەتە ب تئ ب رستەیهکی یان دوو رستان بشیین پیناسە یەکا زانستی یا کورت و پوخت بۆ ناسیونالیزمی بکەین، ب رەنگەکی کومەلایەتی سیمایا خەسلەتین ناسیونالیزمی تیدا کوم بکەین و هەمی

هاندایە وەکو شێرا شەری دوژمنان بکەن بۆ وەلاتی خۆ، هەرەسا ئەقی چەندئێ هوزانقانی کورد (بابا تاھر هەمەدانی) (935 - 1010ز) دھوزانقین خۆدا ئاماژە پیکرییە، هەمان ھزر پەیرەو کرییە وەلاتی خۆ ب گۆلەکی ئافکرییە چاقدیری کرییە و ئاقدایە، چاوا دروستە ئیکی دی بھیت بھین کەتی دایە خویاکرن) (البوتانی، 2005: ل ل 11 - 12). کەواتە هەمەدانی، داکوکی ل سەر پاراستنا ئیکریزی و بەرەفانیکن ژ وەلاتی کرییە. (رسول، 2010: ل ل 52 - 53).

هەرەسا دیاربوونا هەستا نەتەوايەتییا کوردی د ھندەک ھەلویست و کریارادا ل سەردەمی ئیسلامی و شەری خاچ پەرستان و ب تاییەت ل سەردەمی (صلاح الدین الایوبی) ب ئەقی شیوەی دەم بۆ دەمی ل ھندەک جھان دیاردبوو. ھوسا ژ ئەگەری پەیدا بوونا ھندەک رویدان و ھەلویستا هەستا نەتەوايەتی ھیدی ھیدی دگەل وان رویدانان بریقە دچوو، (بەریابوونا شەری چالديران ل سالا 1514ز سەرکەفتنا دەولەتا عوسمانی ب سەر دەولەتا شاھ ئیسماعیلی سەفەویدا ب پشتمەقانییا کوردان بۆ دەولەتا عوسمانی، ھەرچەندە ئەق شەرە بۆ سەدەمی پارچەبوونا کوردستانی دناقبەرا ئان ھەردوو ھیزاندا، لی ھەرچاوايیت پشتمی قی شەری میرنشینین کوردان جورە سەربەخۆیەک دریقەبرنا خۆدا ب دەستفەھینا) (البوتانی، 2005: 16). عەبدولفەتاح بوتانی دبیژیت: ((قی رویدانا دیروکی کارتیکرن ل ھەستا نەتەوايەتییا کوردان کر نەمازە ھوزانقانی کورد پشتمی قی سەردەمی ب سەردەمی زېرینا خورت بوونا ھەستا نەتەوايەتییا کوردی بزانی ئەقە د پەرتوکا شەرەفخانئ بدلیسی (1543-1602ز)، مەلایین جزیری (1570-1640ز)، عەلی تەرەماخی، فەقیی تەیران (1590-1660ز)، ئەحمەدی خانئ (1650-1770ز) دا ھەستا نەتەوايەتی دیار بو

بۆ وەلاتی کوردان بکار ھینایە) (ناوخوش و بیئ دی، 2015: ل ل 23 - 24). رۆژھەلاتناس (جستی و سوسین) د قەکولینین خۆدا (دەربارە ی زمانی کوردی ب زمانەکی سەربەخۆ و جودا ژ زمانین فارسی و پەھلەوی دیتییە، ژلایئ سیستەمی خۆی دەنگی و پیکھاتەییقە) (خورشید، 1983: 10 - 11). ل قیرە ئەم دگەھینە وئ راستی ئەوا دبیژیت: ((زمان لەبەر رۆشنایی زانستدا دیاردەییەکی نەتەوايەتی یە کە گشت ئەندامەکانی ئەم نەتەو سەرەرای جیاوازی ناوچەیی و دۆبەرەکی خیلایەتی زۆرانبازی و جینایەتی و رادە ی روشنبیری بە کاردەھینن)) (البصیر، 1984: 21). زمانئ کوردی چونکی سیمبول نەتەوايەتییا کوردی بوویە، (ھەر ژکەفتنا ژلایئ نەتەو ھین ھەقسویقە ھاتییە ژ ئاقرن و راستی چەندین پەلامارین نەرەوا بوویە و لیكدانەقەیین نەرست و نەزانستی و سەری بۆ ھاتینە کرن، بوویە ئارمانجا دوژمنان و شکاندییە و ھەولدايە رەسەناتییا وی ژی بھیتە ستاندرن و ب زمانەکی سەربەخۆ نەدیتییە و بەشەک ژ زمانین بیانی دیتییە) (توفیق، 2014: 143).

دەربارە ی سەرھلانا ھەستا نەتەوايەتییا کوردی یا ب زەحمەتە سالەکی دەستنیشان بکەین بۆ دەرکەفتنا ھەستا نەتەوايەتییا کوردی، (دەمی ئەم دیروکا کوردان دخوبین ھەبوونا ھەستا نەتەوايەتی یا کوردی ئەم ب روونی ھەست ییکدەین ھەردکەفتنا ل دەق کوردان ھەبوویە و یا بەردەوامە، بەروفاژی مللەتین دیتر کو زاناو روناکبیر ھەستا وانا یا نەتەو ھیی وینە دکەن. لی دەستییکا پەیدا بوونا ھەستا نەتەوايەتییا کوردی بۆ ئەدیب و ھوزانقانی ئەوان قەدگەریت، دەستییکریە ب ئاوايەکی نەیی روون ب دەبرینین زمانئ خۆ ژ ھەستین خویین نەتەوايەتی ل سەدی نەھئ زاینی کرییە ھوزانقانەکی ب ئاقي (بابا روخ الھمدانی) ل سالا (841ز مریە) ئەقی ھوزانقانی خەلکی خۆ

کورد و کوردایەتی دەریخست ((ئەحمەدی خانی ئایدۆلۆژیا و بیروباوەری نەتەوایی کوردی دانەرشتووە بەلکو هەستی نەتەواییەتی کوردی بە شیۆهەیکەکی جوان دەرخست)) (ناگرین، 1999: 43).

ل ئەوی سەر دەمێ کو خانی هاتی ناڤی نەتەو و نەتەو خازی هینایە دناڤ کورداندا پتیریا کوردا و روژەلاتا ناڤە راست مژولی ئایین و ئاینداری بوون، هەر وەسا خانی هەست ب وئ نەداد پەر وەر یا دناڤهرا نەتەو هیناندا هەی دەینیتە زمان نەرازیبوونا خو بەرامبەر ئەڤی رهوشا ناله بار دەردبیریت، هەرچەند خانی داستانا (مەم و زین) ب تەمامی بو دەربرینا هەستین خو بیین نەتەوایەتی تەرخانکرییه، وی ب خو ژێ ئاماژە دایە ڤی چەندی کو مەرەما وی یا سەرەکی ژ نفیسینا (مەم و زین) داریژتتا کولا دلێ خانی بوویه، کو ئەو ژێ هەستا نەتەوایەتی و چەند نەپنییه کین ڤهشارتی بووینە ڤیایە ب ریکا ڤی داستانی داریژیت، ((خانی ل سەر دەما خوهدا وهك رێڤه بهرەکی دلسوژ ل خەما گەل و نیشتمانی خوهدا بوویه. ئەو دخوازه گەلی خو هشیاریکە. ئەو وهکی ماموستایه کێ دلشەوتی دخوازه ب ریکا نفیسینا پرتوکین خو هگەلی خو ڤیری زانستین سەر دەما خو بهرەمەین خانی دێ ژ مرۆڤی را روژن به، کو مەبەستا خانی ژ ئافراندنا وان بەرەمانه، تەنێ ڤه هوونانا هەلبەستەك سادەیه ئەڤینداری یی یان چیرۆکەك سادە یه عرفانی نینه. ئەو ب نفیسینا پەرتوکان بیرو هزرین خو یین رامیاری، ڤەلسەفی، ئایینی، جفاکی و تورەیی رادگەهینە)) (جیهانی، 2007: 15). هەر وەکی ئەو ڤەدگیریت:

شەرحا غەمێ دل بکەم ڤەسانە

زینێ و مەمێ بکم بەهانە (مەم

و زین، ل 286)

پشتی ئەڤی هوشیاریا روشنبیری و پەیدابوونا ڤان هوزانڤان و ئەدیبان)) (ه. ژ. ه. ل).

دەربارە ڤیایا وەلاتی و بکارهینانا پەیڤا کوردستان وەکو وەلاتی کوردان و پەیڤا بوتان کو پشکەکە ژ کوردستانی هەلبەت ئەڤ پەیڤین پر و اتا و دەرپرین، ل دەڤ هوزانڤانەکی وەکو مەلایی جزیری هەستەکا پر نەتەوایەتی بوویه، (هوزانیت مەلا ئەحمەد جزیری دگرنگ بوون بو هەستا نەتەوایەتی و دلان پر دکەن ب هەست کرن ب ڤیایا وەلاتی هەر وەکی هوزانڤان جزیری هوسا خو پێشکیش دکەت:

گولی باغی ئیرەمی بوهتنام

شەب چراغی

شەبی کوردستانم

هزرەکا هوسا یا پر و اتا و هەست و سوزین نیشتمانی دەستپیکەکا جوانه بو سەرهلدانا هەستا نەتەوایەتی ل دەڤ هوزانڤانین کورد ب گشتی و مەلایی جزیری ب تاییه تی. هەژییه بیژین هەندەك فاکتەر هەبووینە کارتیکرن ل هەستا نەتەوایەتییا کوردان دکر و وەندەکر پێشڤه بچیت گەلەك جارن ئەڤ فاکتەرە دوژمنین کوردان دژی کوردان بکارهینان بو لاواز کرنا کوردان، وان دەولەت و حکومەتین حوکم ل کوردان دکر هەولدا کوردان بحەلینن و نەهیلن ئەڤجا خالین بئ هیزیا کوردان وەکو لاوازییا هەستا نەتەوایەتییا کوردان و کارتیکرنین هوز و ئاین و مەزەهەبی هەردکەڤندا دوژمنین کوردان ل دژی کوردان بکارهینان) (البوتانی، 2019: 101). باشترین بەلگە ل بەر دەستی مە کو ئەڤرۆکە ئەم پشتبەستنی ل سەر بکەین بو بەرپابوونا هەستا نەتەوایی ژ بو بەری (300) سالان ڤەدگەریت، ئەڤه ژێ دکە سایه تییا هوزانڤان کورد ئەحمەدی خانی و شاکاری وی یی ئەدەبی (مەم و زین) دا بەر جەستە دبیت. ئەحمەدی خانی وەکو هوزانڤانەك ب شیۆهەیکەکی ریک و پیک و سەر دەمیانه روی یی راست و دروستی هەست و سوژا نەتەوایی

ئەقەبە بەلگە ددەستین مەدا دەمى ئەم دبیژین خانى هەلگرئى هەستا نەتەواپەتیییا کوردییە، چونکی د (مەم و زین) ئی دا ژبلی کو قە گێرانا چیرۆکەکا فولکلوریا کوردییە ب هوزان دارپژتییە، بە هانەبەك بوویە بۆ خانى هەستین خۆ یین نەتەواپەتی و نیشتمانپەروری بگەهینیتە هەرکوردەکی.

خالەکا هەرە گرنگ د بەرجەستەبوونا هەستانەتەواپەتیییا ئەحمەدئى خانیدا د هیتەدیتن ئەو کو خانى هەست ب وئى فالاتیئى کریبە کو زمانى کوردی وەکو زمانین دەوروپەر تورکی و فارسى و عەرەبى نەبوویە زمانەکی فەرمى پەرتوک و دیوان پینەهاتینە نقیسین.

سافی شەمراند قەخوار دوردى

مانەندى دورى لسانى كوردى

ئینایە نزام و ئنتزامى

کیشایە جەفا ژ بۆى عامى

دا خەلك نەبیژن کو ئەکراد

بى مه عریفه تن، بى ئەسل و بنیاد

ئەنواعى ملەل خودان کتیبین

کورمانج تەنى د بى حسیبین

(مەم و زین، ل 20 - 21)

بیگومان ژ بەر گرنگییا خواندن و نقیسینا ب زمانى کوردی ژ بۆ زاروکین کوردان، خانى هەولداپە پەرتوک و پەرورەدە ب زمانى کوردی بن (خانى دەما بالا خۆ ددەتە ل سەر گەلین دەوروپەری خۆ دبینیت کو هەرگەلەک ب زمانى خۆ دخوینن و دنقیسن، زمانى وان بوویە زمانى دیوان و نقیسین، پەرتوک هەمى ب زمانى وان، ژ بەر قى ئیشى زور دئیشیت و دبیزیت بۆچى ب زمانى کوردی پەرتوک نەهین نقیسین، بۆچى زاروکین مە ب زمانین بیانى بخوینن (جیهانى، 2007: 20).

فاکتەرەکی دی یی گرنگ کو پالدەرەك بوویە بۆ پەیدا بوون و خورتکرنا هەستا نەتەواپەتیییا کوردی

دەرچوونا (روژناما کوردستان بۆ ئەوا ل 22 نیسانا سالا 1898 ژلایى میر میقداد مەدحد بەدرخان قە) (تەتەر، 2002: 67). ناڤى قى روژنامى ب خۆ باشترین بەلگەبە بۆ هەستا نەتەواپەتی ل وی سەردەمى. بیگومان د سەردەمەکی هوسادا دەرچوونا روژنامەبەکی ب ناڤى کوردستان پینگاڤەکا هەرە مەزن بوو بۆ خورتبوونا هەستا نەتەواپەتیییا کوردی (ئەگەر مرؤف بەر پەرىن روژناما کوردستان قەدەت دی ببینت کو رۆلەکی گرنگ و مەزن هەبە د پیگەهانندن و بەلاقکرنا هەستا نەتەواپەتیدا، نەمازە کو ئەف روژنامە زمان حال و خودیکا رەنگەدانا بلندیا هەستا نەتەواپەتیییا نیشتمانپەرورین دلسوز بوو، کو ددەمەکیدا ئەف نیشتمانپەرورە ل دور قى روژنامى کوم دبوون و بەحسنى چاوانیا جیبەجیکرنا ئەقى ئەرکی پیروز دکر، ب ئەقى رەنگى ل پایتەختى دەولەتا عوسمانى توفى قوناغەکا نويا هەستا نەتەواپەتیییا کوردی هاتە چاندن) (ه. ذ. ل 69). خالەکا دیتریا گرنگ بۆ بەرجەستەبوونا هەستا نەتەواپەتیییا کوردی ل دەف رەوشەنبیرو سەرکردین کورد دەرکرنا وان بوو بۆ دەرڤەى وەلاتى پیخەمەت کیکرن و بیدەنگ کرنا کوردان ل سەر مافین خۆ یین نەتەوہیبى (روژنامەگەریا ئازاد د دەولەتا عوسمانیدا ل سەردەمى سلتان عەبدولحەمیدى دووى (1876 - 1909) گەلەکا ب سانسور بوو، سولتان بخۆ زۆر ژ روژنامەگەریی د ترسا، هەر ئەف گقاشتنەبوون ل سەر رەوشەنبیر و روژنامەقان و بیرمەندین کورد بۆ دەڤەى وەلاتى کوچبکەن و ل ئازادیا رادەبرینى بگەرن) (توفیق، 2004: 68). هوسا ئەف دەریدەریا زانایین کوردان بۆ ئەگەرەك پینگاڤا ئیکى بۆ دامەزراندنا روژنامەکا کوردی بەاڤیژن و ببیتە خودیکا رەنگەدانا ئەوئى هەستا د دل و دەروونى ئەواندا هەبى.

1-2-4 رولې گوتنېن مه‌زنان د بلندکرنا هه‌ستا نه‌ته‌وه‌یی ل لایې کوردان.

فۆلکلورې کوردی ب خۆ ب شیوه‌یه‌کې گشتی، دیروکا ملله‌تی کورده، دیروکا خه‌باتا میړخاسی و میړچاکییا گه‌لې کورده ل هه‌مبه‌ر زورداران، (چونکی فۆلکلور د کۆکا خۆدا به‌حس ژ سهرده‌مېن که‌قنارېن بوری دکه‌ت، و ره‌نگه‌دانا فه‌لسه‌فه و ره‌وش و که‌لتورې ملله‌تی کورده، وه‌کو ده‌ستوره‌کییه ده‌برېنې ژ سهرېور و سهره‌اتیپن ملله‌تی کورد دکه‌ت، ل هه‌مبه‌ر نه‌وان خېر و شه‌رېن د ناف خۆدا جه‌ماندین، دوژمنان هه‌می هه‌ول داینه بو ژناقبرنا هه‌ر تشته‌کې گرېدایې ب کوردانقه، ژبلی فۆلکلورا کوردان، نه‌که‌قتییه ده‌ستی دوژمنان، چونکی فۆلکلورې کوردان د دل و ده‌روونې باب و کالین کورداندا هاتییه پاراستن، ژنقشی بو نقشی هاتییه قه‌گوه‌استن) (جه‌لیل، جه‌لیل، 2009: 7). که‌واته ناسناما هه‌ر ملله‌ته‌کییه و هه‌ر گه‌ل و نه‌ته‌وه‌یه‌ک شانازی ب که‌لتوور و فۆلکلورې خۆ دبه‌ن.

ده‌وله‌مه‌ندییا فۆلکلورې کوردی و جوړېن نه‌وی هه‌می بیافین ژیانې قه‌دگریت، نه‌خاسمه گوتنېن مه‌زنان، چونکی په‌یدابوونا گوتنېن مه‌زنان د ده‌می خۆدا قه‌دگه‌رینه‌قه بو: (کو کابرایه‌کې کاره‌ساته‌ک ب چاقین خۆ دیتییه، ئاخفتنه‌ک ده‌رباره‌ی نه‌قی کاره‌ساتې گوتیه، نه‌قی ئاخفتنې جه‌ی خۆ گرتیه و ل سهر نه‌قی رویدانی هاتییه و مایه‌قه و بوویه گوتنا مه‌زنان، هه‌ر رویدان و کاره‌ساته‌کا دی ب نه‌قی شیوه‌ی هاتبیته رویدان هه‌مان ئاخفتن ل سهر هاتییه گوتن) (سه‌ججادی: 2019: 140). ژ به‌رکو گوتنېن مه‌زنان په‌ند و ناموژگاریپن باب و کالانه ده‌می بوارین ژیانېدا به‌رجه‌سته‌دین، بو مه‌ بووینه جه‌ی شانازی و سهربلندی، دیسان رۆله‌کې گرنه‌گ دگېرن بو ب هېزکرنا هه‌ستا مه‌یا نه‌ته‌وايه‌تی، ژبلی نه‌وان په‌ند و سهربور و ناموژگاریپن پېشکېشی مه‌کرین، ب زمانه‌کې کوردی په‌تی و ره‌وان ئاراسته‌ی

مه‌کرینه ((په‌ندی پېشینیانی کوردی وه‌ک په‌ندی گه‌لانی تر نرخ و بایه‌خی گه‌وره‌ی له زمانه‌که‌یدایه، واته نموونه‌یه‌کی جوانی کوردی په‌تی و ساده‌یه)) (ره‌سوول، 1970: 84). هه‌روه‌سا خاله‌کا دیتریا گرنه‌گ کو گوتنېن مه‌زنان هه‌ستین مه‌پین نه‌ته‌وايه‌تی د نازرینن، ناماژې دکه‌نه گه‌له‌ک شه‌رېن کوردان کرین، هه‌که تیدا ب سهرکه‌قتبن نه‌گه‌رېن سهرکه‌قتنې بو مه‌خویا‌کرینه، نه‌گه‌ر شکه‌ستبن ژې نه‌گه‌رې شکه‌ستنې بو مه‌کرینه سهربور. بو‌نموونه نه‌ف گوتنا مه‌زنان یا دېژیت: ((سوار نه‌سپې خه‌لک بیت هه‌ر پیاده‌یت)) (سه‌ججادی: 2019: 144). مه‌به‌ست پی نه‌وه یې بېگانه په‌رستی بکه‌ت، ل دوماهیکې هه‌ر دئ په‌شیمانی بو مینیت. یان گوتنه‌کا دیتر دېژیت: ((قوه‌تا دوژمنې خۆ بزانه، پاشی شه‌ری دگه‌ل بکه‌)) (نه‌ره‌دنی، 2013: 100). نه‌ف گوتنه‌ی ژې باب و کالا وه‌کو ناموژگاری بو مه‌ هیلايه، مرؤف به‌ری شه‌رې دوژمنې خۆ بکه‌ت دقیت هېزا وی بزانیته.

پشکا دووین

2- ره‌هه‌ندین هه‌ستا نه‌ته‌وايه‌تی دناف

فه‌ره‌هنگا گوتنېن مه‌زنان یا (ریکېش

نامیدی)دا

1-2-1- نیشان‌دانا په‌هه‌ندان:

هه‌ستا نه‌ته‌وايه‌تی ل سهر چه‌ند په‌هه‌ند و بنه‌مایان ئاقادبیت. د گوتنېن مه‌زناندا ژبو دیارکرن و نیشان‌دانا هه‌ستا نه‌ته‌وايه‌تی، نه‌ف په‌هه‌نده نه‌وی چه‌مکی دگه‌هینن: پراکتیکرنا په‌هه‌ندین هه‌ستا نه‌ته‌وايه‌تی دناف فه‌ره‌هنگا گوتنېن مه‌زنان یا (ریکېش نامیدی)دا.

1-2-1- ناهینانا ناسناف و پله و پایان:

هنده‌ک جارن ژبو دیارکرن و نیشان‌دانا هه‌ستا نه‌ته‌وايه‌تی ل ده‌ف مرؤقان، ئاخفتنه‌ک یان ژې نقیسه‌ر رادبیت ب دیارکرن و ساخکرنا ناسناف و پله

((ئه گهر بۆيه بهگ و پاشا، ل ملله تي خو نه كه يه حاشا، دا نچيه ريزا كهر و جاشا)) (ئامپدي، بهرگي ئيكن، 2019: 160).

ب ناشكهرايي و راسته وخو نامازه ب نه وان پله و پايين د ناف جفاكي كورديدا ههين كربه، كو ب مهزنا تي و ريبه ريكرا به شهك ژ گهل و جفاكي خو دهين. ئەف گۆتته هوشداربه كه ل سهر بهگ و پاشايان، ئەگهر هاتوو ههوه خو ژبيرقه كر و خهلك پشتگۆهفه هاقيزت، ل نهوي ده مي ملله تي بي ئومپدي بيت. ئەف چهنده ده رپرپنه كه ژ ههستا نه ته وه بووني.

((هه كه سولتان عادل بيت، چيلا پيري بهرزه نايبت)) (ئامپدي، بهرگي چواري، 2019: 1021).

ههرديسان پهيقا (سولتان) پله يه كا ديه ژ نهوي سهركردايه تيا ل ملله تي دهپته كرن، و پهنگه كوردان ئەف ناسناقه كييم جاران ل سهر سهركرده يين خو دانايينه، بهلكو پتر جاران ب سهرۆك و ريبهر و مير و اغا و پاشا ... هتد هاتينه ناككرن و بهرنياسكرن. ژ بهر كو كوردان چ دهسته هلات و سولتان نه بووينه، ههر ژ لايين بيبيانقه هاتينه ب ريفه برن و نه دادپهروهري د ريفه برنا نه واندا هه بوويه، كورد هه ردهم د بهرزه و نه په سه ره بووينه و كه سي خو لينه كربه خۆدان.

((هندي من بيره، احيا بهگ ميره)) (ئامپدي، بهرگي چواري، 2019: 1053).

قه گپ ب په هندي ناسناقي بهگ و مير گۆتتا خو ئاراسته ي گهل خو كربييه، چ ب لايه ني دريژفه مانا دهسته هلاتي يان ژي ب لايه ني سالوخه تين ميرخاسي و چه له نكييا خو د ههر كاودانه كي ژيانيدا. كهواته چونكي كوردان مير و بهگ هه بووينه، بووينه جهن شانازيا كوردان ل جهن سهروك و بهرپرسان. ((گوند بي موختار نايبت)) (ئامپدي، بهرگي سي، 2019: 825).

و پايان ژبو هندي، دكو نهفي ههستي ل دهف كه سي بهرامبه ر په يدا بكه ت، وهكو د نهقان نموونه ياندا ديارديت:

((گافاني مله تي خو، نه ده ب ئاغاي بياني)) (ئامپدي، بهرگي ئيكن، 2019: 62).

دقيره دا شه گيري گۆتتا مه زنان ب ههستي نه ته وايه تي ئازانديه، و ب رپكا په نابرن بهر بكاره ينانا په يقا (ئاغا) كو ده رپرپني پله يه كا جفاكي دكه ت. كه سيين دكي مترين پله يا كاريدا، نه ده ب مهزنه كي نه ژ ملله تي ته بيت، ژبو سه رفرازياته.

((خولامي مله تي خو به، نه ئاغاي خهلكي به)) (ئامپدي، بهرگي ئيكن، 2019: 63).

هه له بت ئەف گۆتته ب رامانا خو نيزيكي يا بهري نوكه يه، په نابرنه بو بكاره ينانا په يقا (ئاغا) كو ده رپرپني ژ نهوي پله يا دناف جفاكي كوريدا دكه ت و هه تا نوكه زي ئەف پله يا زاله دناف ملله تيدا، و ب ههستا نه ته وه بوونا كورديفه گرپدهن.

((ههر پيغه مبه رهك دو عا بو ئومه تا خو دكه ت)) (ئامپدي، بهرگي چواري، 2019: 986).

مژارا نه ته وه يي ژ نهفي په ندي ژي ده ربا زبوويه و تيكه هلي ئاييني بوويه، ب نهوي پله يا ب نوينه رايه تيا خۆدي ل عه ردي دهپته كرن، كو پيغه مبه رپن خۆدي نه. ئەف په نده رپكي ل نه وان هزران دگريت، نه وا نه ته وي كورد دناف هنده ك ئاييناندا دبو هژبنيت، چه ند ديژنيت: كوردينو ماهين نابين و نزان كو ههر پيغه مبه ره كي باشيا قه ومي خو دقيت، له ورا فه ره مه كوردان ژي نه و مه ژي و هزر هه بيت، كو نه مژي ملله ت و نه ته وه يي خو بهررز راگرين پيخه مه تي ههر چ تشتي هه بيت دهستان ژي نه به ردين.

(شامی تۆ خوۆش شامی، بەس بۆ شامیا نە بۆ عامیا)) (ئامیدی، بەرگی سیی، 2019: 673).

ئەف گۆتنە ب ناھەرۆکا خوۆ نېزیکیکە ل گەل یا بەری خوۆ ھەییە، چونکی ھەر مەبەست ژئی خوۆشی و جوانییا شامیپە، وەلاتین بیانیا ھەر بۆ ئەوان یا باشە، نەکو خەلکێ دی، ئەف چەندەژی ئاماژەییە ژبۆ موکمکرنا ھەستا نەتەوايەتی ل دەف تاکێ کوردان بەرامبەر باژیرین ئەوان.

((ھەتا مروۆف نەچیتە وەلاتین بیانیا، قەدری وەلاتی خوۆ نزانیت)) (ئامیدی، بەرگی چواری، 2019: 973).

ھەر وەلاتەکە ب دابونەریت و زمانێ خوۆیی سەرنچراکیش و جوانە، لەورا کوردان گەلەک جارن ب نەریت و کردارین خوۆ مینا: (مېھقانداري و خوارن، زيرەکی ... ھتد) خوۆ ژ وەلاتین بیانیا جودا تر دیتيە، و ئەف چەندە ب خالەکا جەوھەری بۆ راکیشا ھەستا نەتەوہبوونی ل دەف گەلی کورد دھیتە قەلەمدان.

((ئەگەر روۆژ ھەلات، دئی ھیتە وەلات)) (روۆژ ھەر ل پشت عەوران نابیت)) (ئامیدی، بەرگی دووی، 2019: 565).

خەلک و جفاک چەند تەپەسەر و داگیرکری بن، دئی ھەر روۆژەک ھەلیت بۆ ئازادی و گەھشتنا مافین ئەوی مللەتی، ل دویف ئەقان گۆتان، کوردان ھەر ژ کەفندا خەبات و تیکۆشان بۆ ئەفی ئارمانجی کریە و باوہری پین ھەبوویە.

((ئاخا وەلاتی خوۆ بخۆ، چیتەرە ژ زیر و زیشی وەلاتین بیانیا)) (ئامیدی، بەرگی ئیکێ، 2019: 100).

مروۆف چەندئ ئاغا و دەستھەلاتدار و دەولەمەندیبیت ل وەلاتین بیانیا، ھەر ب مروۆفەکی ھەزار و دەر بەدر و بێخودان دھیتە قەلەمدان، لەورا دقیت مللەتی کورد وەلاتی خوۆ بچویک نەبیت بەرامبەر بیانیا و ھەولا ھندی نەدەت ب جھـ

د روۆژەقا ئەقرودا، ھەر پلەیا (موختار) ل باژیر و گۆند و گەرەکیپ کۆمەلگەھا کوردەواریدا بەردەوامی ب کارێ خوۆ دەت، ئەف پەندە ئاماژەییەکە، کو وەلات بئ سەرۆک وەلاتان ب رېفە ناچیت. ھەستا نەتەوايەتی خوۆ د ھەمبیزا ئەفی گۆتیدا دبیت.

2-1-2- ناھینانا وەلات و نشتیمانی:

ناھینانا وەلات و نشتیمانی، ئیکە ژ پەھەند و بنەمایین سەرەکیپن پەیدا کرنا ھەستا نەتەوايەتی، ژبەرکو ب ئاشکەرایي تاکەکەس گریدایي وەلاتی خوۆنە و ب وەلاتی خوۆ دھینە نیاسین، ئەف چەندەژی دبیتە ئەگەرئ پەیدا بوونا ھەستا نەتەوايەتی ل دەف ئەوانان:

((شام شەکرە، وەلات شیرین ترە)) (ئامیدی، بەرگی سیی، 2019: 673).

شام جھەکی تايبەت یی ھە ل دەف موسلمانان ب تايبەت ژ ل دوماھیکا دنیایي و ئاقەدانی و پيشکەفتنا باژیري شامی بوویە ئەگەر کو ئەو وار ل بەر خەلکی یی شرین و پربھا بیت، و مللەتی کورد ژ ب ھەمان چاف سەحکرییە شامی و ھەستەکی خوۆش و نازک بەرامبەر شامی نواندییە، لی حەزا کوردان بۆ نشتیمانی ئەوان و جوانییا کوردستان ل بەر دلێ خەلکێ کورد بوویە ئەگەر کو واری ئەوان ل بەر دلێ ئەوان ژ شامی شرینتر و ب بھاتر بیت، لەورا ئەف پەندە ژ بەرەبابەکی بۆ بەرەبابەکی ھاتییە قەگواستن ب حەز و قیانەکا مەزن ل دەف تاکێ کورد ھاتییە پاراستن و قەگیران. ئەفە ژي نیشانا ھەبوونا ھەستا نەتەوہیبیە ل دەف خەلکێ کورد، کو کوردستان ژ جھەکی نیمچە پیرۆز خوۆشتر و باشتر بیین. ھەر نېزیکي ئەفی گوتنی، کورد دبیتن: ((دنیا ل وانی و ئافرەت ل شامی)) مەبەست ژ ئەفی گوتنی جوانی و خوہشکییا (وانی) دبیتە ئەگەر ئەف باژاری کوردان د ژیانیدا بەرامبەر شامی ل دوماھیکا دنیایي بھیتە بەراوردکرن.

بهيليت، چونكي وهلاتين خهلكي نابيته جيگرين وهلاتي مروفي. مهبهست بي پيروزييا وهلاتي بلا ژيان ب هه ژاري زي بيت ناهيته گوهورين بهرامبه زير و زيفي و هه تشته كي ب بهال جيهانيدا.

((گوتنه كهوي كيري خوشه، گوت: نهو عهدي نه زلي بيم فرخ)) (ناميدي، بهرگي سي، 2019: 768).

د نهفي گوتنيدا، پرسيارا كهوي دهيته كرن كا كيژ جه بوقه وه واندنا نهوي خوشه، د بهرسقا خودا جهي ژدايكبوونا خود هه لېژيريت، نهفه ناماژهيه كا روھن و ئاشكهرايه ل سهر نهوي حهزا مروفي ژبو وهلاتي هه و خوب ئاسوده دبیت ل مملکه تا خودا. نهف گوتنه دهربريني ژيان و ههستا نه ته وهي بهرامبهر خاك و زمان و گهلي خود دكته، ئانكو جهي مروفي لي ژيايي و مه زنبووي و بيرهاتن لي ههين، نهو ل بهر دلي مروفي يي شرينه و خوشه. **((هه بهر هك ل جهي خودي ب قه دره))**

(ناميدي، بهرگي چواري، 2019: 984)

هه لهبت بهايي كه سان د جهين نهوين بين ره سهن و ژدايكبوونيدا ديار دبیت و ل نهوي ده مي دزانن قه دري مروفي دناف وهلات و گهلي نهويدايه. باب و باپيران هه مي بزاكريبه پشتي مرنا خود زي، نهوي هه ستي نه ته وه يسي و وهلات پاريزين ل دهف نه وهين پشتي خود دهيلان، نهفجا ب چ رېك بيت و گوټنين مه زنان زي رپيه كه ژ نهوان ئاموژگاريان. بكورتي ژ نهوي گوتنا سهري هاتيبه پارقه كرن، كو گه ل و خاك بهاي ل مروقان زيده دكته.

((كهو وهلاتي خود زيرناكته)) يان زي **((كهو ژ گهه ل هنگ نابيت))** (ناميدي، بهرگي سي، 2019: 767).

د گهلهك بواراندا كورد خود وهكه هفدكهن ب ((كهوي)) ئانكو ((كهوي)) وهكو هيم يان زي خوازه بو پهيقا ((كورد)) هاتيبه بكارهينان، ل ده مي مه زن دبېژن: كهو جهي خود زيرناكته، نهفه راستيه كه كو

كهو چهن دوير بكه قيت بو چهرئ هه ر دزقريته واري خود، نهفجا نهفي گوټنا مه زنان پهيقا كهو وشينا ((كورد)) بكارهينايه و بو هشياري نه ته وه يسي هاتيبه بكارهينان، دكو كورد وار و جهي خود زيرنه كهن ب تاييهت ده مي رژيمين داگير كهرين كوردستاني گوټدين كوردان كافلدرن و خهلك دهر به دهر دكر، نهف گوټنه پتر دهاته بكارهينان كو ئاماژه يه كورد ئ هه ر ل كوردستانا خود زقرن.

((كهو نهو كهوه، نهوي ل هه مي مه سه با بخوينيت)) (ناميدي، بهرگي سي، 2019: 767).

ئاماژه داننا هه سستا وهلات بووني ل دهف نهوي مروفي يي هه مي ده ما ئاماده بيت، ژبو پاراستن و بهره قانيكرنئ ژ وهلاتي بي ل بهر چاف وهرگرتنا بهرژه وهنديين كه سايه تي.

((كهو وهلاتي خواه زيرناكته)) (ناميدي، بهرگي سي، 2019: 767).

مروفي چهن دويري خاك و گهلي خود بيت، لي هه ر هه سستا نهوي ل وهلاتيبه و قه د ژيري ناچيت و هه ر چافهري روژا فه گيرانييه. نهف هه سستا وهلات بهر ستن ل دهف هه مي مروقان هه ي ژ قودره تا خوداييه.

((كوتر دفریت، ل جهي خود دزقريت)) (ناميدي، بهرگي سي، 2019: 778).

نهف گوټنه ب روحا هه سستا نه ته وايه تي هاتيبه ئاراسته كرن. هندي مروفي ژ وارگه هئ خود دوير بكه قيت، هه ر زقرينه بو وهلاتي، نهگر چهن نه خوش و بنده ست زي بيت، لي ل بهر دلي مروقان ژ هه مي وهلاتين دونيايي خوشتر و باشته ر.

((هه ر ته يره ك و ره قا خود، هه ر كه سه ك و وهلاتي خود)) (ناميدي، بهرگي چواري، 2019: 986).

هندهك جاران مروفي نه ب كريارين خود بهره قانيي ژ وهلاتي دكته، بهلكو ب پاراستنا داب و نهريت و زمان ... هتد دشيت بهره قانيي بكه ت و هه سستا نه ته وه بووني ل ناف دلي جفاكي خودا ب

((بمره ل چه پەری، بەس نەبە ئیخسیری دوژمنی))
(ئامپیدی، بەرگی دووی، 2019: 293).

ئەف گۆتە دەربیرینە ک ژ ئەوئ مرنا مرۆف ژبو
وہلاتی خۆ ل سەنگەرین چەپەری دژی دوژمنی
ہەلدبژیریت، لەورا بەرہەبابکین کوردان، نەوہیین
پشتی خۆ ل ئەفی چەندی ناگەہدار دکەن.
بەرچەستەکرنا ہەستا نەتەواپەتی د ئەفی گۆتیندا
خۆیادییت.

((ئەگەر گەمیشان د مەلەفان نەبن، ژار و
بەلەنگاز چبکەن)) (ئامپیدی، بەرگی دووی، 2019:
179).

ب شیوہیەکی روہن و ئاشکەرا، مەزنان گۆتیە:
ئەگەر سەرکردە و ریبەرین مللەتی کورد ہشیار و
شەہرەزا خۆدان ئەزموون نەبن، کورد و کوردستان
دئ بەرہف لاوازیی و بی خودانی چیت، ئانکو
ہەمی دەمان کوردستان دئ ل بن گەفا داگیرکەرانتە
بیت.

2-1-3- ناھینانا مللەت و نەتەوہیی:

ہەر کەسەک گریدیابی مللەتەکییە ل جیہانیدا و
ب ئەوی مللەتی یی بەرنیاس و ناقدارە، لەورا
ناھینانا مللەتی د ناف گۆتین مەزناندا ب گشتی و
دئاخفتنیدا ب تاییەتی، دبیتە ئەگەرئ بلندکرنا ہەستا
نەتەوہیی.

((کوردستان ب دار و بەرہ، نیشانا مە
خەنجەرە)) (ئامپیدی، بەرگی سیی، 2013: 779).

د ئەفی بنەمایئ ہەستا نەتەواپەتیدا، باب و
باپیران نیشاندا سالۆخەتین کوردان بۆ مللەتین
بەرامبەر بەرچاقریبی، ل دەمی دبیزن: مللەتی کورد
خۆدان وہلاتەکە ب ناقتی کوردستان و نیشانین ئەوی
وہلاتی ہەمی خیر و بیزین سروسیتینە. تاکئ کورد ب
خەنجەر و ئالاقین لەشکەری و ب ہەقالبەندییا
چیاپین کوردستانی بەرہقانی ژ دوزا گەلی خۆ کرییە.
ئەفە بوویە ئەگەرئ ورژاندنا ہەستا نەتەواپەتی ل
دەفی تاکئ کورد.

چینییت. مرۆف دناق چ مللەتدا بیت، پیدقییە
شانازیی ب پەسەنایەتییا خۆبەت و بۆخەلکی
بیانی بەحس بکەت.

((کولکی مرۆفی ژ قەسرا خەلکی باشترە))
(ئامپیدی، بەرگی سیی، 2019: 787).

سەرہرای ہەمی کاودانین نەخۆش یین ئابووری و
سیاسی و جفاکی ... و بی دەستہەلاتییا مرۆفی ل
سەر قەدەرا ژیانئ، ناییت مرۆف دەستبەرداری
وہلاتی خۆبیت، چونکی وہلاتی مرۆفی ب ہەمی
کیماسیین خۆفە ژ وہلاتین بیانیان باشتر. ئەف گۆتە
دەربیرینەکە ژ زیندیکرنا ہەستا نەتەواپەتی ل دەف
تاکئ کورد.

((ئەگەر شقان روینشت، پەز دئ دیر چیت))
(ئامپیدی، بەرگی ئیکی، 2019: 986).

ہەر دەما ریبەر و سەرکردین وہلاتی پشت دا
خەلکی و ب بەرژوہندیین خۆیین تاییەتفە
سەرقالبوون، ل ئەوی دەمی خەلک دئ پرت و
بەلاقین ل دویف خواست و ئارەزوویین خۆ
سەرہدەری کەن.

((مرنا ل ناف شەری، چیتەرە ژ مرنا ل بەردەری))
(ئامپیدی، بەرگی چواری، 2019: 885).

ئاخفتنکەر ہەولا ئازراندنا ہەستا نەتەواپەتی ل
دەف تاکئ کورد دەت، دبیزیت: سەربلندیە مرۆف
خۆقوربانی وہلاتی بکەت، چونکی مللەتی کورد ب
میرچاکی و چاف نەترسیا خۆبناقودەنگەن، لەورا
مەزنان حەزکرییە بەردەوام ئەفی ئامۆژگاری د
میشکی گەلی کوردا بچینت.

((جەہنەما ب سەرہەستی، خۆشترە ژ بەہەشتا
لبن دەستی)) (ئامپیدی، بەرگی دووی، 2019: 370).

وہلاتی مرۆف تیدا ئازاد نەبن، مەزنان ب
جەہنەمەکا دونیایی بەراوہردکرییە. کوردان
بەردەوام خەبات بۆ ئازادییا خۆکرییە، داکو ژ
بەندیین بندەستی و دوزەخا دوژمنان رزگارین.

ئەوان بەدەن. مللەتێ کورد ژ ئەقێ چەندێ یێ بێ بەر نەبوویە، داگیرکەرەن بەردەوام هەولا ژناقبرنا ئەواندايە، ب ئەقێ رێکێ مژارا نەتەوايەتی رۆل گێرایە .

((هەندی بچینە مللەتان، دێ بینین عادەتان))
(ئامیدی، بەرگی چواری، 2019: 1047).

هەر مللەتەک ب دابو نەریتێن خۆ دەیتە نیاسین ل جیھانی، کورد خودان هژمارەکا دابونەریتێن تایبەتن و دبنە ئەگەرێ هەقیاسین و ژیکجودا کرنا مللەتێ کورد ژ هەمی مللەتێن دی، لەورا مەزنان ب رێکا پەندان ئامۆژگاریا کوردان کریبە، مفايی ژ دابونەریتێن بیانیان وەر بگرن.

((هەر چوچکەک ب زمانێ خۆ دخوینیت))
(ئامیدی، بەرگی چواری، 2019: 989).

زمان ئەو ئالاقێ ب هیزە کو مللەت دشین پی بەینە قافارتن، زمانێ کوردی خودان سامانەکی مەزنە ژ پەیف و دەستەواژەیی گرنگ و ئەف زمانە بوویە سەروکانیا ژدایکبوونا ناسناما کوردایەتی.

((قەحەوايێ پر فەساد، دەرئێخن ژ میللەتا))
(ئامیدی، بەرگی سیی، 2019: 717).

ئاخفتنکەر هەستا نەتەوايەتی ب ئەقێ گۆتنی ئازرینیت، و کوردان هشیاردکەت ل سەر جوۆرەکی مرۆقان، کو دبیتە ئەگەرێ ژناقچوونا مللەتی، هەرديسان دبیتە خزمەتکارەکی باش ژبو دوژمنی، لەورا دقیت ئەف جوۆرە مرۆقە بەینە دویرئێخستن ژ جفاکان.

((فەلەي گوتیە، ئاقلێ کوردا یێ هیشین، یێ تازی من بوویا، یێ پاشین ل سەرێ من بوویا))
(ئامیدی، بەرگی سیی، 2019: 711).

ل دویف بۆچوونا فەکۆلەری، ئەف گۆتنە گەلەکا روھن و دیار نینە، لێ دوو مەبەستا ب خۆقە دگريت، ژ لایەکی ب زمانێ تاکەکی کریستیانی گۆتنا خۆ ئاراستە دکەت، ژلایەکی دیترفە، گۆتن وەکو پیدقی

((سەبە ژ قەومێ خوبە)) (ئامیدی، بەرگی ئیکێ، 2019: 62).

د ئەقێ گۆتنیدا (سە)گیانەوەرەک بێ بەایە و ب تایبەتی ب بەراوردکرن ل گەل مرۆقان، لێ ل دویف ئەقێ پەندێ مرۆف نزم ببیت و بەیت ئاستێ سەي ژي بۆ ئەوی باشتەر ئەو خۆ مەزنتەر و بلندتر بینیت ژ هەقزمان و نەتەوہی خۆ، ئەقە ژي ئامازەیی کو د هەمی رەوش و ئاستێن ژبانی، نابیت مرۆف دەستان ژ نەتەوہ و وەلاتێ خۆ بەردەت.

((ئەگەر بۆ وەلاتی نەبیە گولزار، بۆ مللەتی نەبە سەي ھار)) (ئامیدی، بەرگی ئیکێ، 2019: 159).

ئەف گۆتنا مەزنان، دبیتە هێقینێ هەست و هشیاریا نەتەوہی ل دەف هەر تاکەکی کورد، ژبو شوۆرەش و بەرخۆدانین کاروانی خەباتا بێ راوہستیانا مللەتی کورد. بەرسقا ئەوێ پرسیارا گەلەک ژمیژە دناف کورداندا دەیتە کرن و ئازراندن ((بۆچی کورد نابنە دەولەت و دبن دەستن؟!)) یا دئەقێ پەندی. ئەف پەندە رینیشاندەرە بۆ مللەتی کورد دبیزیت: کوردینۆ بندەستینۆ ئەگەر هەوہ دقیت هین ئازاد و سەربەست بژین دەستێ خۆ بئێخنە دناف دەستێ ئیک و دوو دا، ئیکگرتن ریکا ئازادییە.

((هیقی سەد جار هیقی، ژ ملەتی خۆ نەبە کیفی)) (ئامیدی، بەرگی ئیکێ، 2019: 62).

ب دەستەواژەیا لافاکرنێ بەرجەستەکرنا هەستی نەتەوايەتی ئاراستە کریبە، و مەزنان داخواز ژ گەلی کورد کریبە، پشت نەدەنە مللەتی خۆ د ئیک ریز بن، داکو د رۆژەکیدا کوردستانا مەزن ب هەمی کوردانقە دامەزربن.

((مللەتی بێ ناف بیت، ناژیت)) (ئامیدی، بەرگی چواری، 2019: 911).

چ نەتەوہ و مللەت ل دونیایی بێ ناف نابن، ژبلی ئەوێ چەندێ کو دوژمنین ئەوان هەولا بێ ناقرنا

بكاردهيت ب مه جاز بهراوردكريه ل گهل مروڤهكى خراب ژ ناف ملله تى بهيته دهركن، دئ ئە و ملله ت سەرکه قيت.

((هندي باين بهين بيتن، نه شيت داربهري ژ رها بينيته دهري)) (ناميدي، بهرگي چواري، 2013: 1047).

بلندبوونا ههستا نه تهوايه تي ل دهف باب و كالين كوردان، بوويه نه گهر بهرسقا داگيركهر و نهحه زين ملله تي كورد ب ئە قئ رهنگي بدن، ل دهما دييژن: چ ملله تين بياني نه شين كوردان ژ ناف بهن، نه گهر ئە چەند خودان دهستههلات و مهزنا تي و لهشكهرين. دارا (بهريي) وهكو هيماين خوراگري و مانه قهيا كوردانه، چونكي پتريا ئەقان جوره داران ل كوردستاني هه نه.

((ژ دهيك و بابا دبن هزار ملله ت)) (ناميدي، بهرگي سيي، 2019: 600).

مالبات و خيزانين كوردان بهردهوام قوربانيدايينه ژبو پاراستنا زاروكين خو، داكو ملله تي كورد هه بوونا خو ل سهر رويي عهردى بكن و بي ههست ب كييم و قالاتيا كوردان بهيته كرن. دهيك و بابەك شيانه سهركردهيان دروستبكن، داكو ملله ته كي زيندى ب ئاڤرين.

2-1-4- قه گهران بو ميژوويي:

گه لهك جاران دناف دهقن ئەدهبيدا نقيسه ريان قهكولەر دزقريته ميژوويي، ژبو هندی داكو بو كهسي بهرامبه ردياربهكت، كو ئەم خودان ميژوويينه و پيدقبييه مفا و سه ربوران ژئ وهربگرين. ئە قه ژى دناف گوتنين مهزناندا ب مه جاز يان راسته وخو دهيته ديتن.

((دوژمني باب و كالا نابيت دوستي لاوا)) (ناميدي، بهرگي دووي، 2019: 509).

گوتنين مهزنان ب هشيرايا گهل و ملله تي ب پله ئيك دناف فولكلوري كوريدا دهينه هژمارتن، مهزنان گوتبييه كور و كچين ملله تي خو ب زقرنه ميژوويي

نه هاتيه نقيسن و دهريين. لئ مه بهستا ئەوي ملله تي كورد خودان ميشكه كي بهيز و بيرتيژه.

((دنيای ب پيقه بهوست بهوست، ترك و عه رەب و عه جەم نابنه دوست)) (ناميدي، بهرگي دووي، 2019: 533).

خويايه چ مروڤ نه شين دونيايي ب بهوستا پيقن، لهورا نه ته وه يين مينا: عه رەب و تورک و فارس هتد بو ملله تي كورد نابنه مال و دوست، ئە قجا مهزنان ئەف په ندا دوپر ژ لوجيكي مروڤان بهراوردكريه ل گهل نه ته وه يين دي، داكو گه لي كورد راستيا قيانا ئەوان بهرامبه ر كوردان بزنان و ههستا نه ته وايه تي دهف بلند بكن.

((تقهنگي بکره ژ کرمانجا، مه هينئ بکره ژ عه رەبان)) (ناميدي، بهرگي دووي، 2019: 353).

ههر ملله تهك ل جيهانييدا ب كاره كي بهرنياس دبن، ملله تي كورد ب مي رخاس و چه لهنگ د بياقي بكارهينانا چه كيدا ب دريژيا ميژوويي ب نافوده نكن. ئەف گوتنا مهزنان ملله تين دهوربه ر مينا ملله تي عه رەب ب شاره زايا خودانكرنا گيانه وهريين ژ جورئ مه هين و حيشتر بهرچا قكرينه.

((ملله ت يئ شرينه، به لي ناهيته خوارن)) (ناميدي، بهرگي چواري، 2019: 912).

پاراستنا خاكا كوردستاني ئي كه ژ پيروزيين ملله تي كورده، تا ئەوي راده ي ههستا نه ته وه بووني ل دهف ئەوان بلند دبیت كو ژلايي مه جاز يقه هزر د خوارنا ئەويدا بهيته كرن، لهورا مهزنان گوتيه: وهلات هندی شرينه، هه مي مروڤ تيدا دلشاد و ئارام دبن.

((ز لكه ك ب تنئ بسوژيت، ملله تهك دئ كه قيته خوشي)) (ناميدي، بهرگي سيي، 2013: 589).

ژ كه قن وه ره هاتبييه گوتن، هندهك مروڤ دبنه ئە گهرئ ژنافچوونا ئارمانجين ملله ته كي، نموونا ميرنشين و شوره شين كوردي، هژماره كا كه سان بوويينه ئە گهرئ ژنافچوونا ئەوان. د ئە قئ په ندا مهزناندا (زلک) كو داره كه ژبو ئاگر ههلبووني

قەد نابینن دوژمنی باب و باییرین ھەو ھەو جارەکی ب بیتە دوست و مالا ژبو ھەو ھەو.

((ئەگەر دنییا بیتە بۆست، دوژمن نابیتە دوست)) (ئامیدی، بەرگی ئیکی، 2019: 61).

((رەھ دبن بھوست، دوژمن نابنە دوست)) (ئامیدی، بەرگی دووی، 2019: 575).

ھەقنیزیکیا واتایا ئەقان ھەردوو گۆتەن، دووبارە باب و باییرین کوردان بەرئ گەنجین خۆ ددەنە میژووی، و ئاگە ھەداردەکن، کو ب ھەمی پێقەرەن دویا نابیتە بھوستەک، ئەقجال دویف ئەقئ گوتنی دوژمن ب چ رەنگان نابیتە ھەقال و دبیژیت: کوردینۆ ھشیاربن ھزرنەکن روژەکی دوژمن ل گەل ھەو ھەو بیتە ھەقال ئەگەر وە دیت دنیا بۆ بھوستەک ھینگی بەلکی دوژمن بیت ھەقال، کەواتە دوژمن و ھەقالینی چ بنەرەت بۆ نینە.

((ئاخفتنی باب و باییرا، چیتەن ژ یین حاکم و ھەزیرا)) (ئامیدی، بەرگی ئیکی، 2019: 102).

قەگیپ ب رپکا ئەقئ گۆتنی و ب شیوہیەکی راستەوخۆ داخاوازا قەگەریانی ژبو میژوویا باب و کالین کوردان دکەت، داکو مفايي ژ سەرپۆر و ئاخفتنی مەزنان وەرپگرن د ژيانا خۆ یا روژانەدا پراکتیکی بکن.

((قوہتا دوژمنی خۆ بزانی، یاشی شەری دگەل بکە)) (ئامیدی، بەرگی سینی، 2019: 732).

قەگەراندەکا دی ژبو میژووی د ئەقئ گۆتیندا خۆیا دبیت، ل ئەوئ ئامۆزگارییا ئاماژە پی ھاتیەکن، کو پیدقییە ھیزا دوژمنی خۆ بزانی و کیم نەبینی، داکو بشیی ل سەر زال بی و سەربکەقی.

((بی ھیزا دوژمنی خۆ نەزانیت، یی کوشتیە)) (ئامیدی، بەرگی چواری، 2019: 1102).

ھندەک جارەن لیکنیزیکییەک دنابھەرا گۆتەناندا ھەیە، ئەوژی دزقەریتە شیوازی قەگۆھاستن و قەگیپانی ژلایین خەلکیقە، ھەردیسەن ژ دەقەرەکی بۆ ئیکا دی گوھۆرین ب سەردا دەین. ئەگەر تەماشە

بکەین، ئەق گۆتەن واتایا ئەوئ زۆر نیزیکی یا بەری خۆیە، لی یا قەکۆلەری مەبەست پی، ئەو قەگەریانە یا ژ بو میژووی د ئەقئ گۆتەن مەزناندا ھەمی، کو پیدقییە تۆ ھیز و قەبارئ لەشکەرئ دوژمنی ب دروستی بزانی، ئەگەر شکەستنا تە مسوگەر دبیت.

((ژ دوستی خۆرا دوست بە، ژ دوژمنی خۆرا میز بە)) (ئامیدی، بەرگی سینی، 2019: 601).

مەزن دبیژن: د میژوویدا گەلی کورد ل گەل دوستین خۆ راستگۆ خۆدان سوزن، چونکی راستگۆیی سیفەتەکی کوردانە، ھەروەسە ل گەل دوژمن خۆ ژ ب میز و خۆراگرتی بن. ئەق گۆتەن رپنیشاندەرە بۆ زقرینا میژووی.

2-1-5- وورژاندنا ھەست و سوزان:

ئەق جۆرە پەھەندە، ب رۆلی ئازاندنا ھەست و سوزین کەسئ بەرامبەر رادبیت، بیکو ئاماژە پی بەدەتە ناھینانان ئەو بنەمایین ل سەر ھاتیەن بەحسکرن، بەلکو ھەلدەت دانوستاندنی ل گەل دەروونی بەرامبەر خۆ بکەت، بۆ ئەقئ چەندئ ژی دەربەرینی ژ ھندەک پەقیین مەعنەوی و نەبەرچەستە مینا: (گیان، روح، قارەمان، ترس، جوان ... ھتد) دکەت و بکار دەھینت.

((ئەگەر سەربەست نەژی مرن خەلاتە بۆ گیانی)) (ئامیدی، بەرگی دووی، 2019: 370).

چ وەلاتین دویایی بی قورباندان نەشیایینە ب ماف و دەستکەفتین خۆ شادبن، بەلکو بەردەوام خەبات و شورەش بەریاکرینە پیخەمەت سەلماندا ناسنامەیا خۆ د جیھانیدا. مللەتی کورد ژ ئیک ژ ئەقان وەلاتانە، بەردەوام قوربانیداینە ژبو مەبەستا گەھشتنا توخییی سەربەخۆی و ھەبوونا خۆ وەکو ناسناما کوردایە تیئ.

((بەرخن نیژ بۆ سەر برینی یە)) یان ژی ((بەرخن نیژ ژبونا کیری یە)) (ئامیدی، بەرگی ئیکی، 2019: 235).

((ئەگەر بېرسی دوژمن دى لال بیت، ئەگەر بترسى دوژمن دى زال بیت)) (ئامپیدی، بەرگى ئیکى، 2019: 158).

ترس پشتەقان و هاریکاره دوژمن ب ئاسانى ل سەر مروقى زال بیت، لى ئەف هەستا ل دەف کوردان پەیدانەبوویە، بەلگە ل سەر ئەقى چەندى، هەتا ئەفرۆکە بەرخودان و بزاقا کوردایەتیى دناق میشک و دلى هەر کوردەکیدا هەیه، لەورا مەزنان داکوکى ل سەر هەستا و سوزین مروقىن پشتی خو ب ریکا ئەقان گۆتنان کرییە.

((چو جاران ل بەر نەیار و دوژمنان سەرى نەچەمینە)) (ئامپیدی، بەرگى دووی، 2019: 409).

د ئەقى پەندا ل سەریدا بزاقا ئازراندنا هەستى گەلى کورد هاتییەکرن، و داخووازا خو بدەستقە بەرنەدانى ژى کرییە، چونكى د فەرەهنگا کوردبوونیدا قەد سەر چەماندن بو دوژمنى نەهاتییە تومارکرن.

((هیقى و سەد جار هیقى، ل بەر دوژمنى نەبە ریقی)) (ئامپیدی، بەرگى چوارى، 2019: 1059).

پەندین کوردى ب ئەوان دەستەواژەیین کورت، ب شیوہیین گوتارا ئیکلاکەرا هەستى نەتەوہیى و هیقیکرنى بو نەوہییین پشتی خو دیارکرییە، ب چ پەنگان زولما دوژمنى ل سەر خو قەبیل نەکەن، بەلکو بەردەوام هەوللا رزگارکرن هزر و بیرین خو بدەن.

2-1-6- بەھادان ب کەسان:

مەزنان د هژمارەکا گۆتناندا چ ب شیوہیین راستەوخو یان مەجازى بها و ریز داینە تاکى کورد، داکوکى ل سەر میرخاسى و چەلەنگى و رۆلى زەلام و ئافراتان بى جیاوازی نیشانداپە، ئەقەژى پیخەمەت هندییە داکو بەھایى ئەقان کەسان ل سەردەمى نوکە نەھیتە ژبیرکرن.

زلم و زۆریا ل کوردان دەیتە کرن درېژبوو و یا بەردەوامە، لى عاقلەندین کوردان بیزار نەبوون پیچەوانەى، ئەقى چەندى گیانى بەرخودانى و حەزا ئازادیى ل دەف تاکى کورد زیدەکرن و ئەف گۆتە دارشتن و گۆتە دوست و دوژمنان زەلام بو کوشتنى نە د ریکا ئازادى و سەرفەرازی نەتەوہییدا، ورژاندنا هەستا و سوزان ب دوو ئاراستان دەیتەکرن، یەک بو گەنجین کوردان کو د بەرەھەبن بو قوریانى دانى، و ئاراستا دی بو دوژمنین گەلى کورد، داکو بى هیقى بن ژ هزرا چوکدانانا کوردان بەرامبەر دوژمن و داگیرکەران، داکو بزنان خو چەماندن د فەرەهنگا کورداندا نینە، وەکی ئەقى گۆتنى داکوکى لى کری:

((بمره ب سەربلندی، بەلى نەژى ب سەر شوورى)) (ئامپیدی، بەرگى ئیکى، 2019: 63).

((بمره ب سەربەستى، نەژى ژیر دەستى)) (ئامپیدی، بەرگى ئیکى، 2019: 286).

ئەف پەندە هاندانا هەستا و سوزین گەنجان دەت داکو د ئامادەبن گیانى خو بداننە سەر دەستى خو، ژ بو ئازادیى شەرى بکەن و ژيانا بن دەست رەد بکەن. ژ میژووویى دیاردبیت، کو مللەتى کورد قەد کولنەدایە پیخەمەت رزگارى و سەربەخویا خو، لى ژ بى قەدەرییا ئەقى مللەتى دوژمنین ئەوان د زۆرن و داوی پیناھین.

((بلا مروقى مری بیت، نە ل بن زولما دوژمنى بیت)) (ئامپیدی، بەرگى ئیکى، 2019: 283).

مروقى پشتی ژ دەستدانا روحن و گیانى چ تشت نینن دەف ئەوی بمینن، ژبلى ئەو سەرفرازییا نە ل ئامادەبوونا مروقى دەیتە گۆتن، لەورا ئەف گۆتە زۆرداریى ب توندترین شیوہ رەدەدکەت و قەبولکرن بن دەستى و زۆرداریى ب شەھمزاری دزانیت و مرنى ژ ئەوی جوړى ژيانى ب باشتر دبینیت.

مروفتی میڕ بیت، چ کەس نەشین خۆ ل بەندا ئەوی ب هەلاقێژن.

((ناخفتنا میڕانیی بیژە و روژا شەری ل مال نەبە)) (ئامیدی، بەرگی ئیکێ، 2019: 101).

ل دەمپین پیدقی بریارین و پیرهک بە، پاشان هزر د بنهجهکرنا ئەویدا بکه، ئەف گۆتتە دەربڕینی ژ بهایی ئەوی کەسی دکەت، ئەوی بهایی ددەتە خۆ ل دەمپین تەنگاڤیاندا، بی ل بەرچاف وەرگرتنا باشی و خرابین بریارا خۆ.

2-1-7- کیمکرنا بهایی:

ئیک ژ رەهەندین نیشانانێ دناف گۆتین مەزاندا، کیمکرنا بهاییە بۆ ئەوان کەسان یین خیاڵەتی ل کوردان دکەن، هەردیسان ئەو کوردین دەستین خۆ دکەنە دناف دەستین دوژمنیدا ژلای بی و باپیرانقە ب دەستەواژین گۆتین مەزان هاتینە بی بها و نەفرەتکرن، ئەف چەندەژی ژلای خۆقە هەستا نەتەواپەتی ل دەف تاکێ کورد پەیدا دکەت.

((شەر خلاس بوون، میرخاس زۆربوون))

(ئامیدی، بەرگی سیی، 2019: 675).

جۆرەک ژ مروقتان هەبە ب ترسنوک دەپتە قەلەمدان، هەروەسا ل دویف بەرژەوونیدی خۆ یین تاییەت دگەهریت، لەورا ئەف گۆتتە ژبو بی بهاکرنا ئەوان هاتیە ئاراستەکرن.

((هەکە سەرو کانی شیلی بوو، جوو دی رەملن))

(ئامیدی، بەرگی چواری، 2019: 1021).

ئەف گۆتتە ل بن واتایا بی بهاکرنا دەستەهلاتدار و سەرکردین مللەتی کورد ب رێقەدبن هاتیە ئاراستەکرن، کو ئەو ب تنی بەرژەوونیدی خۆ یین تاییەت دپاریژن و خەلکی پشتگۆهقە دەهافێژن، و ئەگەر د ئەقسی سیاسەتیدا کاربەدەست بەردەوامبوون، خەلک دی دژی ئەوان راوہستیت.

((کە دوژمن شکەست، زۆر کەس زیڕەکن))

(ئامیدی، بەرگی سیی، 2019: 744).

((شیر شیرە، چ ژنە، چ میڕە)) (ئامیدی، بەرگی سیی، 2019: 696).

قەدر و بهایی مروقتان د رەگەزیدا نینە، و ئەف گۆتتا کیمتر ژ رستەبەکا تەمام و مەزنتەر ژ پامانا پەرگرافەکی، دەربڕینی ژ بهایی ئافرەت و زەلامپین کورد بی جیاوازی د رۆلی زیڕەکی و قەهرەمانیدا بەرامبەر دوژمنی دکەت، هەلبەت ئەف گۆتتە بووبە ئەگەری ئافراندا (سورەیا بەدرخان، مارگریت و لیلی قاسم... هتد)، ئەفی چەندی ژ بهایی ئەوان ل دەف تاکێ کورد بەرز نرخانیدە.

((خوینا میرا بەلاش ناچیت)) (ئامیدی، بەرگی دووی، 2019: 459).

مەزن دبیژن: ئەو نەوہیپن ئاری، ئەقین خۆ گۆری وەلاتی کرین، خوینا ئەوان ب هەقرا نەچوووبە، بەلکو بووبینە ستیرین گەش ل عەسمانی کوردستانا ئازاد و سەربەخۆ.

((میربە، بەلاقێ بخو)) (ئامیدی، بەرگی ئیکێ، 2019: 62).

بهایی مروقتین زیڕەک و ب میڕ، ل دەف مللەتی کورد ل سەری ژۆری، نەگرنگە تە چ مالی دونیایی هەبە یان ژ تۆ ژ کیژ بنەمالی، گرنگ میڕانی ل دەقتە هەبیت بۆ رۆژین رەش و تاری. ئەف چەندەژی ئاماژەدانە ب بهایی کەسان.

((شەر دەهواتا میڕانە)) (ئامیدی، بەرگی سیی، 2019: 674).

میڕچاکی و چاقنەترسیا زەلامپین کوردان، شەر ب دەهوات و خویشیان نافکرییە. مەزان ب ئەفی شیوازی بهادایە مللەتی کورد بەرامبەر جەنگین داگیرکەران.

((شیر بتنی، کەس ل میدینیا وی رزگار نابیت))

(ئامیدی، بەرگی سیی، 2019: 696).

کوردان ئەف بها و سالوخەتە ب پیشگریا ناقی خۆقە پەسەندکرینە، لەورا مەزنا گۆتیە ئەگەر

(ئەگەر دوژمن شکەست، مێرخاس دئ زۆر
(بن)) (ئامیدی، بەرگی ئیک، 2019: 170).

دەھمی سەر دەماندا جوړه کئ مرؤقان هەنە؛ د
جەنگ و نەخۆشیاندا ئەو نەدیار و بەرزەنە، لئ دەما
دبیتە بەرفرەھی و خۆشی، ئەو ل سەر سفرا حازر
ئامادە دبن، یان دشین ب پەنگە کئ دیتەر بیژن: دەما
کارەک یان شەرەک ب دروستی و سەرکەفتی دەیتە
ئەنجامدان، ئەف مرؤف ژنوی دیاردبن و دبنە خۆش
میر، لەورا مەزنان ب ئەف پەنگی پەسنا کیمکرنا
بھایی ئەوان کریبە.

(گەنم بئ زیوان نابیت)) (ئامیدی، بەرگی ئیک،
2019: 101).

(بەر ژبەستا خلاس نابن)) (ئامیدی، بەرگی
ئیک، 2019: 236).

چ مللەتین دونیایی د بئ کەسین خائین و
بەرژەو هەندخواز نینن، مللەتئ کورد ئی ژ ئەقان
کەسان بئ بەھر نینن، لەورا مەزنان ئەف جوړە
مرؤف بئ بھا کرینە و گوئیە: کا چەوا گەنم دەما
شین دبیت هژمارەکا گیایی زبانبەخش و ریگری
دکەنە دناقادا، وەسا هەندەک ژ کوردان دبنە ئەف
زیوان و بەستە بۆ کوردستانی.

(ئاشئ نەزنان خودئ دگیریت)) (ئامیدی،
بەرگی ئیک، 2019: 108).

مەزن دبیژن: هەندەک مرؤف هەنە نەزان و بئ
بھانە، لئ هەمی کارین ئەوان ب دروستی و باشی
دھینە ئەنجامدان، ئەفجا نەزانینا ئەوان نەبوویە
گرفتەک د پیکا کاروچالاکیین ئەواندا.

(بئ بیانی تو بەدیی گوشتئ رانی دئ ل سەر
تە هیتن پەشیمانئ)) (ئامیدی، بەرگی ئیک، 2019:
62).

خەلکئ نەژ مللەتئ تە بیت، تۆ چەند هاریکاری
ل گەلدا، هەر دئ رۆژەک هیت تە پەشیمان کەتن،
بەلئ پتر ئەف گۆتە خۆ قەدکیشیتە لایی دوژمنین

مللەتئ کورد، کو چەند ئەم راستگۆ بین ل گەلدا، ئەو
هەر ب چاڤئ دوژمنان سەر دەری ل گەل مەدا
دکەن، لەورا مەزنان ب پەندین کوردی ئەو بئ
بھا کرینە.

(هەندی دیکل میر بیت، تاژئ وەزیر بیت، چ
میهقان ل دەری مالا خۆ نابینت)) (ئامیدی، بەرگی
چواری، 2019: 1050).

ئەو وەلات و گۆند و عەشیرەت ... کەسین خراب
رێبەریا ئەوان بکەن، و ئەف رێبەرە؛ مرؤقین نەزان
و بئ ئاست ل دەورو بەرین خۆ کومفە بکەن، ل
ئەوی دەمی چ مرؤف قەستا ئەوئ کوچکئ ناکەن،
ودئ بئ بھابن.

(ئاغا سیبەرا دارایە، بۆ کەسئ مال نینە))
(ئامیدی، بەرگی ئیک، 2019: 110).

پیگەھئ ئاگایی خراب کەفتیە ل بەر شەپۆلا بئ
بھا کرنا گۆتین مەزنان، دەما دبیژن: ئەف جوړە
کاربەستە، خەلکی بۆ بەرزەو نەدیین خۆ بکار دەھین،
داکو هەر مەزن و ئاخیین ئەوان بن.

(کەس ل گوندی نەما کورئ پیرئ کرە
موختار)) (ئامیدی، بەرگی سی، 2019: 756).

دەما مرؤقین ژ هەژئ بۆ جھین ژ هەژئ نە هینە
هەلبزرتن، بەلکو پیقەرئ ئەوان دەستەلاتداریا باب
سالاری یان باب بۆ کوری یان ئی دیموکراتیا خەلکئ
نەزان بیت، دئ هەلبزرتنەکا نەساخەم بەرھەمئ
ئەوان بیت، ئەف گۆتە دەربڕینکرنە ژ ب بھا کرنا
ئەوان کەسان.

2-1-8- ئامازەدان ب ئیکگرتنی (تفاق):

گۆتین مەزنان ب ناقرۆکا خۆ دەولە مەندن ب
مژارا نیشاندا ئیکگرتن و ئیکریزیا مللەتان، ژبۆ
خورتکرنا پەیوەندیین جفاکی ب شپۆهە کئ گشتی
و گریدایی یین نەتەوہی ب تاییەتی.

(مالا ئیک بیت، گوندەک نەشیتئ، گوندەک
ئیک بیت ملەتەک نەشیتئ)) (ئامیدی، بەرگی سی،
2019: 860).

((خودئ گوتیە: من ژ تفاقئ شەرمە)) (ئامییدی، بەرگی دووی، 2019: 449).

هەلبەت مژارا ئەفی گۆتئی د چارچوقەیین ئایینیدا دزفریت، ب واتایەکا پەر ژ مەجازی گۆتن هاتیبە ئاراستەکرن، کو مەبەست ئی ئیگرتن (تفاق) ب کارەکی پیرۆزە ل دەف خۆدایئ مەزن دەیتە هژمارتن، لەورا دقیت مرؤف گرنگیئ ب ئەفی چەندی بدەن.

((ب تفاق بن، نەکو میرخاس بن)) (ئامییدی، بەرگی ئیکی، 2019: 207).

مەزنان دەستی خۆ دانایە سەر برینی و بکورت و پوختە گۆتیە: هندی هین میرخاس بن بی مفایە، ئەگەر هەو ئیگرتن نەبیت. ئەف گۆتنە ب مژارا ئیگرتنیفە بەرنیاس بوویە.

((بن دەست و سەر دەست، نابن ئیک دەست)) (ئامییدی، بەرگی دووی، 2019: 293).

مرؤقین بندەست، وەکو مرؤقین ئازاد نابن، ئەفە هەقدژیەکا مەزنا و ل گەل ژیانئ ناگونجیت، لەورا دقیت مللەت خۆ ئیکلا بکەت و بریار داویئ ل سەر چارەنقیسی ژیاننا خۆ بدەت یان ب ئازادی بژیت و قوربانیان بۆ بدەت یان ژ رازیبوون ژ بندەستی و تەپەسەریئ، ئەف چەندەژی دەربیرنی ئیگرتنی دکەت.

2-1-9- ئاماژەدان ب نەئیگرتنی (بی تفاق):

د فۆلکلۆری کوردیدا، گۆتین مەزنان ژ هەمی جورین دین فۆلکلۆری دەولەمەند و بەربەلاقتەرە، ئەف دەستەواژەیین کورت و پەرپامان، ریکخۆشکەرن کو هژمارەکا بابەتان دناقدن بھینە فەدیتن، مینا نەئیگرتنی (بی تفاق) یی کو بۆ ئەفی سەردەمی بوویە شەنگستی پەیدا کرنا هەستا نەتەوا یەتی.

((ئەگەر بەر ل جھئ خۆ لەقیما، جھئ خۆ ناگریتەفە)) (ئامییدی، بەرگی ئیکی، 2019: 158).

((مالەکا ب تفاق گۆندەک نەشیتئ، گۆندەکی ب تفاق مللەتەک نەشیتئ)) (ئامییدی، بەرگی چواری، 2019: 871).

((گۆندی هەمی ئیک نەبن، دئ ل بن دەستی خەلکی بن)) (ئامییدی، بەرگی سیی، 2019: 860).

ئەف هەرسی گۆتنە بۆ ئیک واتا دەیین، ئەوژی ب ئاشکەرایئ مەزنان گۆتیە مللەتی کورد، ئەگەر هویئ ئیک دەست و ئیک بریارنەبن، پاشەرۆژا کوردستانی مەترس دئ ل سەر هەبیت، دوژمن ب ئاسانی دشین گەلی کورد پارچە پارچە بکەن و هژمارەکا ریبەران بۆ دامەزرینیت ل دویف حەزا ئەوان سەرەدەریئ ل گەل خەلکی خۆ بکەن. ئەف چەندەژی هەستی نەتەوا یەتی ل دەف کوردان د ئازرینیت و ناقرۆکا گۆتنی ب ئیگرتنی بەرجەستە دکەت.

((ئاش ب چەقەقوکی ب تنئ ناگەرە)) (ئامییدی، بەرگی ئیکی، 2019: 107).

((دەستی ب تنئ دەنگ ژئ ناھیت)) (ئامییدی، بەرگی دووی، 2019: 486).

دەستەکی ب تنئ دەنگ ژئ ناھیت، دقیت بنە دوو دەست هەتا دەنگ ژئ بھیت، مەبەستا سەرەکی ژ ئەقان گۆتنان ئەو، کو مرؤفەک ب تنئ نەشیت کارەکی ئەنجام بدەن پیدقی ب هاریکاریا کومی هەیه هەتا بشیت، لەورا مەزنان ب ئاشکرا داخووا ئیگرتنی ژ مللەتی کورد کریبە.

((دوو دگەل ئیک راست بن، خودئ یئ سی یە)) (ئامییدی، بەرگی دووی، 2019: 543).

مژارا ئیکریزیئ و هەستا نەتەو هیئ ژ ئەفی پەندی ژ دەربازبوویە و تیکهەلی ئایینی بوویە، خودئ پشتنەفانی ئیگرتنی (تفاق) یی، کورد ب ریزا هەر بلند جفاکەکی ئیسلامییە و باوهری ب خودئ هەیه، لەورا هژمارەکا گۆتین خۆ ب مژارین ئایینیفە گریداینە و دیارکریبە؛ ئەگەر هویئ مللەتەک ئیگرتی بن، خودئ ل گەل هەو هیە و دئ هەو سەرئیخیت.

نەئیکگرتنا خەلکی دناف خۆدا بەشەکی مەزنە ژ شکەستنا ئەوی مللەتی، ھەر وەسا دەوربەرین وەلاتی ژی دئ پر پین ژ دوژمن و نەیارین ئەوان. ئەف گۆتە دەربەربینی ژ وینەیی بی تفاقیا کوردان دناف خۆ و ژدەرڤە کوردستانی دکەت.

((ئەگەر گا کەفت، کێر دمشەنە)) (ئامیدی، بەرگی ئیک، 2019: 179).

ئەگەر مللەت بی تفاق بوو ل ئەوی دەمی نەیار د زۆرن، و ئەف چەندە، دبیتە دەرڤەتەکا زبیرین کو دوژمن ژدەست نەدەن ژبۆ شکەستن و داگیرکنا ئەوی مللەتی، مللەتی کورد ژی ھەتا رۆژا ئەقرو قوربانین ئەقی کەفتنێنە.

پشتی قەکۆلینا مە ب دوماھیک ھاتی کو ل دور دیارکنا گۆتین مەزنا ئەوین گریدایی ھەستا نەتەوايەتی د فەرھەنگا گۆتین مەزناندا یا ریکیش ئامیدی کو ھژمارا ئەوان گۆتین گریدایی ھەستا نەتەوايەتی بوونە (86) گۆتن، و ل سەر ئەقان پەھەندان دابەش دبـــــــن:

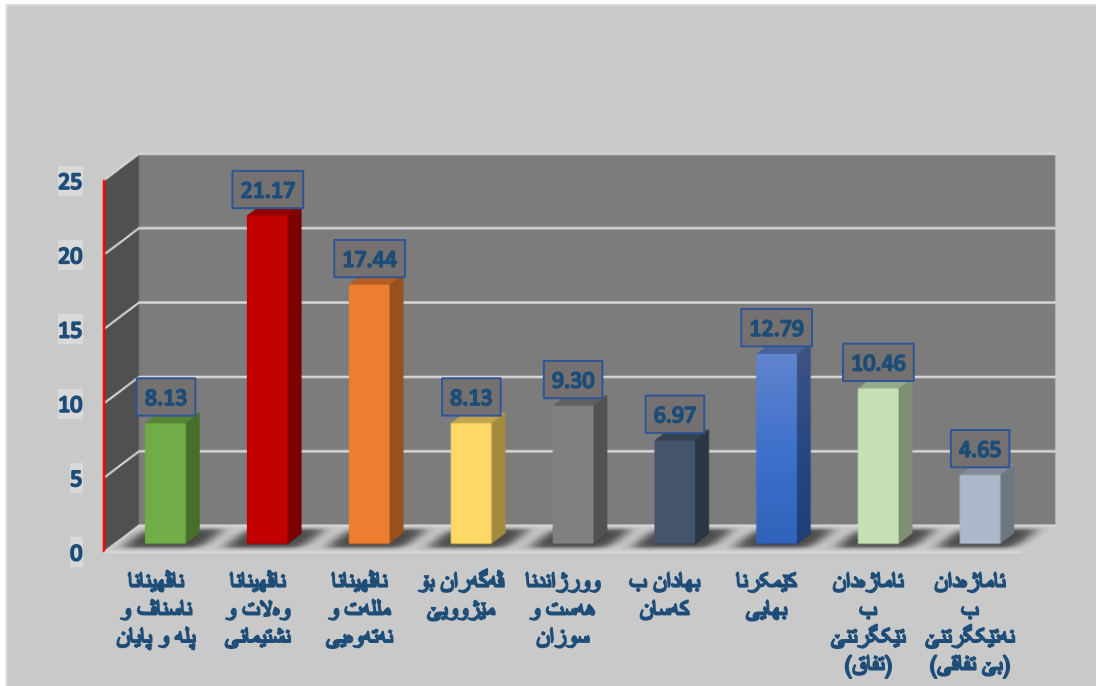
مەزن دبیزن: ئەگەر مللەتی کورد دەستی ئیکودو نەگرت و پشتا خۆ دا ھەقدوو، نەئیکگرتی و بی تفاق مان، ل ئەوی دەمی پەشیمانی مفا نابیت، چونکی دوژمن خالا لاوازیا ئەوان دئ ژبۆ مەرەمپین خۆ بکارھینیت. کو ئەف گۆتە ل ئەقی سەر دەمی دەمی دەینە گۆتن وەک سەربۆرەکی بۆ خەلکی پەیدا دکەت، ئەفەژی ئیکسەر ھەستا نەتەوايەتی ل دەف ئەوان دلڤینیت.

((کرمی ژ داری نەبیت، ھزار سالا دژیت))
((کرمی داری ژ داری یە)) (ئامیدی، بەرگی ئیک، 2019: 776).

ئەگەر بی تفاقیا کوردان نافخویا ئەوان بخۆیە، ئەو دبەنە پالپشت و رینشاندرین دوژمنان دناف کوردستانیدا، لاوازییا رۆلی ریبەرین کوردان، ئەگەر سەرەکی بی تفاق و بەرەلاییا گەلی کوردە.
((کەو دوژمنی سەری خۆیە، خەلک ژی دوژمنی کەوی یە)) (ئامیدی، بەرگی ئیک، 2019: 766).

پەھەند	ژمارا گۆتنان	رێژا سەدی
نافھینانا ناستاف و پلە و پایان	7	8.13 %
نافھینانا وەلات و نشتیمانی	18	21.17 %
نافھینانا مللەت و نەتەوایی	15	17.44 %
فەگەران بۆ میژووین	7	8.13 %
وورژاندنا ھەست و سوزان	8	9.30 %
بھادان ب کەسان	6	6.97 %
کیمکنا بھایی	11	12.79 %
ئامازەدان ب ئیکگرتنی (تفاق)	9	10.46 %
ئامازەدان ب نەئیکگرتنی (بی تفاق)	4	4.65 %
دەرئەنجام	85	99.04

هیلکارییا په هندی نه هستا نه ته وایه تی د فرههنگا گوټنن مه زاندا یا ریکیش نامیدی:

نه نجام

ټیگرتنی (تفاق) (10.46)، نامژدان ب نه ټیگرتنی "بن تفاق" (4.65).

3. پترتین په هندی بو په یادکرنا هستا نه ته وایه تی د فرههنگا ناټیریدا، په هندی ناهینانا وهلات و نشتمانیه و کیمتر ریژه په هندی بهادان ب کسان هاتیبه بکارهینان، نه فه ژي بو هندی دزقریت وهلات تشته کي گه له ک پیروژ و گرنګه ل دهف ههمی ملله تین جیهانی، له ورا گوټنن مه زاندا د مژارا هستا نه ته ویدیدا پتر داکوکی ل نه وی په هندی کریبه.

ژیدهر

- په رتووک:

1- ب زمانئ کوردی:

ابوزید، مردان رفعت (2021)، په نگفه دانا کلتوری د رومانین (محمد سلیم سواری) دا، چاپا ټیکن، دهوک، چاپخانا گازی.

توفیق، زرار صدیق (2014)، کومه لگای کورده واری له سده کانی ناوهراس، هه ولین: ناوهدی ناویر بو چاپ و بلاوکردنه وه.

1. هستا نه ته وایه تی د ناف فرههنگا گوټنن مه زان یا ریکیش نامیدی ل دویف نه فان په هندان بهرجه سته بوویه: ((ناهینانا ناسناف و پله و پایان، ناهینانا وهلات و نشتمانی، ناهینانا مللته و نه ته وهی، فه گران بو میژووی، وورژاندنا هستا و سوزان، بهادان ب کسان، کیمکرنا بهایی، نامژدان ب ټیگرتنی (تفاق)، نامژدان ب نه ټیگرتنی "بن تفاق").

2. ریژا سده ی یا هه رییک ژ په هندی په یادکرنا هستا نه ته وایه تی د فرههنگا ناټیریدا ب نه هی په نگییه: ((ناهینانا ناسناف و پله و پایان (8.13)، ناهینانا وهلات و نشتمانی (21.17)، ناهینانا مللته و نه ته وهی (17.44)، فه گران بو میژووی (8.13)، وورژاندنا هستا و سوزان (9.30)، بهادان ب کسان (6.97)، کیمکرنا بهایی (12.79)، نامژدان ب

عیراقددا 1961 – 1970، ههولیر: چاپخانهی زانکوی سهلاحه‌دین.
 ئامیدی، ریکیش (2019). فەرهنگا گوتنیت مه‌زنا، به‌رگی ئیک، چاپا ئیک، دهوک، چاپخانا پارێزگه‌ها دهوک.
 ئامیدی، ریکیش (2019). فەرهنگا گوتنیت مه‌زنا، به‌رگی دووی، چاپا ئیک، دهوک، چاپخانا پارێزگه‌ها دهوک.
 ئامیدی، ریکیش (2019). فەرهنگا گوتنیت مه‌زنا، به‌رگی سێ، چاپا ئیک، دهوک، چاپخانا پارێزگه‌ها دهوک.
 ئامیدی، ریکیش (2019). فەرهنگا گوتنیت مه‌زنا، به‌رگی چوار، چاپا ئیک، دهوک، چاپخانا پارێزگه‌ها دهوک.
 ئه‌ره‌دنی، مسته‌فا عه‌بدولرهمان یونس (2013). سه‌روکانی فۆکلۆر و که‌له‌پووری کوردی ل ده‌ق‌ه‌را به‌ه‌دینان. به‌رگی ئیک. دهوک: ئه‌نستیتوت کله‌له‌پووری کوردی.

2- ب زمانی عه‌ره‌بی:

البوتانی، عبدالفتاح علی (2005). بدايات الشعور القومي الكوردی فی التاريخ الحديث، دهوک: دار سبیریز للطباعة والنشر.
 البوتانی، عبدالفتاح علی (2019). حول اشکالیه الوعی القومي الكوردی المعاصر، أربیل.
 توفیق، هوکر طاهر (2004). دور الصحافة الكوردية في تطوير الوعی القومي الكوردی 1898 – 1918، دهوک، مطبعة سبیریز للطباعة والنشر.
 خورشید، فواد حمه (1983). اللغة الكردية التوزيع الجغرافی للهجاتها، بغداد: مطبعة الوسام.
 قاسملو، عبدالرحمن (2008). كردستان والکرد دراسة سياسية و اقتصادی، ترجمة: ثابت منصور، الطبعة الثانية، السليمانية، بنكهی ژین.
 رسول، عزالدین مصطفی (2010). الواقعية في الأدب الكردي، أربیل، دار ئاراس للطباعة والنشر.

ته‌ته‌ر، عه‌لی (2002). بزافا سیاسی ل کوردستان 1908-1927، دهوک: ده‌زگه‌هی سبیریز یی چاپ و وه‌شانن.
 جیهانی، په‌رویز (2007). ئه‌حمه‌دی خانی مه‌م و زین ب رافه و شروقه‌یه‌ک نوو، به‌رگی ئیک. ده‌زگه‌هی سبیریز یی چاپ و به‌لاکرنن.
 جه‌لیل، ئۆردیخان و جه‌لیل، جه‌لیلی (2009). زارگۆت‌نا کوردا (گۆت‌نیت مه‌زنا). وه‌رگیران: به‌درخان سن‌دی. هه‌ولیر: ئه‌نستیتویا که‌له‌پووری کوردی.
 حوسین، هیم‌داد (2014). ریبازه ئه‌ده‌به‌یه‌کان، چاپی سبیه‌م، هه‌ولیر: ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی روزه‌ه‌لات.
 ره‌سوول، عه‌زه‌دین مسته‌فا (1970). ئه‌ده‌بی فۆکلۆری کوردی. به‌غداد: چاپخانه‌ی (دار الجاحظ).
 سه‌ججادی، عه‌لانه‌دین (2019). میژووی ئه‌ده‌بی کوردی (میژوو، ئه‌ده‌ب، زانیاری). سنه: انتشارات کوردستان.
 عه‌بدولخالق، مه‌سه‌ود (2015). مه‌وسوعه‌ی جودی بو جه‌مک و زارواوه‌کانی سه‌رده‌م، چاپی دووهم، هه‌ولیر: نوسینگه‌ی ته‌فسیر بو بلاوکردنه‌وه‌و راگه‌بان‌دن.
 عه‌بدوللا، فه‌همی شوکری (2010). نه‌ته‌وه‌و ده‌وله‌ت و ئایین له‌ه‌زری ئه‌حمه‌دی خانی (1650-1707) دا، هه‌ولیر: چاپخانه‌ی روشنبیری.
 عه‌لی، جه‌عه‌فر (2013). ناسیونالیزم و ناسیونالیزم کوردی، چاپی دووهم، هه‌ولیر: ئه‌ندیشه‌بو چاپ و بلاوکردنه‌وه.
 که‌ریم، ستار باقی (2019). کۆمه‌لناسی کورده‌واری (هه‌ولیر به‌ نموونه)، چاپی یه‌که‌م، هه‌ولیر، فیربوون بۆ چاپ و بلاوکردنه‌وه.
 البصیر، کامل حسن (1984). زمانی نه‌ته‌واپه‌تی کوردی، به‌غداد: چاپخانه‌ی کوری زانیاری عیراق.
 ناوخوش، سه‌لام (یین دی) (2015). کوردولوجی، چاپی چوارده‌هه‌م، هه‌ولیر: له‌ بلاوکراوه‌کانی کتیبخانه‌ی ئاویر.
 ئاگرین، عه‌بدولا (1999). کاربگه‌ری بی‌ری نه‌ته‌وه‌یی له‌ گه‌شه‌سه‌ندنی کورته‌چیرۆکی کوردی کوردستانی

الخلاصة

الأمثال هي نصائح الآباء والأجداد التي يتم استخدامها في جميع مجالات الحياة ، وأصبحت نقطة فخر لشعوبهم. بالإضافة إلى العرض التجارب ، تلعب الأمثال دوراً هاماً في تقوية الروح الوطنية وحماية اللغة الوطنية.

هذا البحث تحت عنوان الروح الوطنية: الأساس والتوضيح ، قاموس أمثال (ريكيش أميدي) كمثال ، وهو مبني على منهجية الوصف والتحليل. لتحقيق نتائج البحث اتبع البحث المنهج الوصفي والإحصائي. الهدف الرئيسي من هذا البحث هو إظهار أن الأمثال ليست فارغة من الروح الوطنية وأنها تتبع أسس محددة. ينقسم البحث إلى قسمين. يتناول الجزء الأول الروح الوطنية بشكل عام ، ويناقش الجزء الثاني التطبيق العملي لاساس الروح الوطنية في قاموس أمثال (ريكيش أميدي).

الكلمات الدالة: الأقوال ، الروح الوطنية ، الألقاب والفئات ، التسمية الوطنية ، الوحدة.

THE PATRIOTIC SPIRIT: THE FOUNDATION AND ILLUSTRATION, THE DICTIONARY OF SAYINGS OF (REKESH AMEDI) AS AN EXAMPLE

MARDAN RAFAT ABOZAIID, HERSH TAHER NOORI and JASIM MOHAMMED ALI
Dept. of Kurdish Language, College of Basic Education, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

The sayings are the adevices of parents and grandparents that are utilized in all domains of life, they became a point of pride of honor to their nations. In addition to illustrating the experiences, sayings play a significant role in strengthening the patriotic spirit and protecting the national language.

This research is under the title of (The patriotic spirit: the Foundation and Illustration, the Dictionary of Sayings of (Rekesh Amedi) as an example, and is based on description and analysis methodology. For achieving the research results he research followed the statistical method. The main objective of this research is to display that the sayings are not vacuous from the patriotic spirit and that they follow specific basis. The research devided into two parts. The first part is regarding the patriotic spirit in general and the second part discusses the practicality of patriotic spirit foundation within the dictionary of sayings of (Rekesh Amedi).

KEY WORDS: Sayings, the patriotic spirit, Titles and Classes, National Designation, Unity